

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΓΙΑ

η.μ.σ.

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

**Πρόταση βελτίωσης της παροχής νομικών υπηρεσιών σε ΟΤΑ
α' βαθμού. Η περίπτωση του Δήμου Καλαμάτας**

Αθανασία Δημοπούλου

Κόρινθος, Ιούνιος 2017

Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese
Department of Economics - Democritus University of Thrace
Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki
Department of Business Administration - University of Piraeus

Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»

Proposal to improve the provision of legal services to local authorities. The case of the municipality of Kalamata

Athanasia Dimopoulou

Corinth, June 2017

Σημαντικοί Όροι: Νομική Υπηρεσία, δικηγόρος, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, νομικές υπηρεσίες, έμμισθη εντολή

Περίληψη

Η θεσμοθέτηση λειτουργίας Νομικής Υπηρεσίας στους ΟΤΑ υπαγορεύτηκε από την ανάγκη εξειδικευμένης αντιμετώπισης κρίσιμων και σοβαρών ζητημάτων στο πλαίσιο της διοικητικής δράσης τους και άσκησης δημόσιας εξουσίας. Πρόδηλα, οι ιδιαίτερες νομικές πτυχές κάθε ανακύπτοντος ζητήματος δεν μπορούσαν παρά να απαιτούν τη συνδρομή ειδικών επιστημόνων της νομικής γνώσης.

Υπό την κατωτέρω διάρθρωση της παρούσας εργασίας, εκτίθενται θέματα που αφορούν, αρχικά, στη φύση του δικηγορικού λειτουργήματος και το ρόλο του δικηγόρου, στη συνέχεια, τη σχέση συνεργασίας του με νομικά πρόσωπα όπως οι ΟΤΑ, στη χωρική και διοικητική-οργανόγραμμα φυσιογνωμία του Δήμου Καλαμάτας, στα προβλήματα λειτουργίας της Νομικής Υπηρεσίας και στις προτεινόμενες λύσεις βελτιστοποίησης της, ενόψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του δικηγορικού επαγγέλματος και των επιτακτικών αναγκών μεγιστοποίησης της αξίας των παρεχομένων από τους ΟΤΑ, υπηρεσιών στους πολίτες.

Εύλογα, η συνδρομή της νομικής υπηρεσίας στην εν γένει λειτουργία του Δήμου παρίσταται ιδιαίτερος σημαντική, αφού διατρέχει τα αντικείμενα ενδιαφέροντος όλων ανεξαιρέτως των δημοτικών υπηρεσιών, πολλώ δε μάλλον της αιρετής διοίκησης, ώστε να συνιστά εν πολλοίς σημαντικό παράγοντα υποβοήθησης και διαμόρφωσης της εικόνας του νομικού προσώπου στην εν γένει δράση του, έναντι των πολιτών.

Από την ακολουθούσα παράθεση των σχετικών ζητημάτων, αναδεικνύεται και επισημαίνεται το «αμφίδρομο» της σχέσης μεταξύ του Δήμου, ως οργανωτικής ενότητας και Νομικής Υπηρεσίας, ως υπηρεσιακού τμήματος, αλλά ταυτόχρονα και το «ανεξάρτητο» της λειτουργίας της τελευταίας υπό την έννοια ότι η συμβουλευτική συνδρομή της προς όλες τις δομές του Δήμου, για την απαρέγκλιτα τηρητέα και εφαρμοζόμενη νομιμότητα, την ορίζει ως αποφασιστικό και αυτοτελές όργανο. Τέλος, η οικονομική παράμετρος της χρησιμοποίησης δικηγόρων με πάγια αντιμισθία στο πλαίσιο έμμισθης εντολής, προβάλλει απολύτως ενισχυτικής μιας, τέτοιου περιεχομένου, σχέσης συνεργασίας.

Keywords: Legal department, lawyer, local authorities, legal services, paid mandate

Abstract

The establishment of Legal Department within local authorities was dictated by the need of specialized response to critical and serious issues in the context of the administrative action and the exercise of public authority. Manifestly, the specific legal aspects of every emerging question require the assistance of specialists of legal knowledge.

Under the outline below of the paper, the analyzed issues relate to, first, the nature of the legal profession and the role of the lawyer, then the working relationship within legal entities such as municipalities, within the spatial and administrative-organizational entity of the municipality of Kalamata, the operational problems of the legal department and the proposed solutions to optimize, in view of the specific characteristics of the legal profession and the mandatory requirements to maximize the value of services, provided by the local authorities to citizens.

Reasonably, the assistance of the legal department in the general operation of the municipality is particularly important, as it concerns the objects of interest of all municipal services, especially the elected administration, so as to constitute a largely significant factor on the formation of the image of the organization in the overall action, towards citizens.

From the quote of relevant issues, the "two-way" of the relationship between the municipality, as organizational unity, and the legal department, as service department, emerges and is highlighted, but, also, at the same time, the "independent" of the legal department, in the sense that the advisory assistance to all the structures in the Municipality, on the implementation of policies and decisions within the rule of law, defines the legal department as a decisive and independent institution. Finally, the economic aspect of in house legal department, with fixed costs - remuneration under paid mandate, enhances this selection of providing legal services.

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Κατάλογος Πινάκων

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή 1

Κεφάλαιο 2: Πλαίσιο αναφοράς δικηγορικού λειτουργήματος

2.1 Εισαγωγή 3

2.2 Η φύση και ο ρόλος του δικηγόρου 3

2.3 Η θεσμική πρόβλεψη των ΟΤΑ 8

2.4 Η παροχή νομικών υπηρεσιών σε ΟΤΑ α' βαθμού 12

2.5 Κόστος δικηγορικής υπηρεσίας 20

2.6 Ανακεφαλαίωση 25

Κεφάλαιο 3: Η περίπτωση του Δήμου Καλαμάτας

3.1 Εισαγωγή 27

3.2 Αναφορικά στοιχεία Δήμου Καλαμάτας 27

3.2.1 Γενικά χαρακτηριστικά 27

3.2.2 Κατευθύνσεις και προτεραιότητες της Δημοτικής Αρχής 28

3.2.3 Οργανόγραμμα Δήμου Καλαμάτας 30

3.2.4 Ανθρώπινο δυναμικό 32

3.3 Ένταξη Νομικής Υπηρεσίας 34

3.4	Πτυχή κόστους λειτουργίας Νομικής Υπηρεσίας	40
3.4.1	Παράθεση δεδομένων	40
3.4.2	Αξιολόγηση	44
3.5	Αποτίμηση λειτουργίας Νομικής Υπηρεσίας	46
3.6	Κεντρικό ερώτημα-Αναφορές διττού σκοπού: αξιοποίηση νομικών στελεχών και βελτίωση παροχής υπηρεσιών Δήμου	48
3.7	Ανακεφαλαιωτικό Συμπέρασμα	51
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	53

Κατάλογος Πινάκων

2.1 Αμοιβές δικηγόρων με έμμισθη εντολή	20
2.2 Ενδεικτικός υπολογισμός ελάχιστου κόστους παράστασης με ΦΠΑ	23
3.1 Προσωπικό Δήμου Καλαμάτας: Άνδρες-Γυναίκες/σχέση εργασίας	32
3.2 Μόνιμο προσωπικό ανά εκπαιδευτική κατηγορία	33
3.3 Προσωπικό ΙΔΑΧ ανά εκπαιδευτική κατηγορία	33
3.4 Προσωπικό Δήμου Καλαμάτας ανά εκπαιδευτική κατηγορία	33
3.5 Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2014	35
3.6 Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2015	36
3.7 Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2016	37
3.8 Παραστάσεις ανά δικαστήριο το έτος 2014/τιμή αναφοράς	40
3.9 Παραστάσεις ανά δικαστήριο το έτος 2015/τιμή αναφοράς	41

Κατάλογος Διαγραμμάτων

3.1 ΟΕΥ Δήμου Καλαμάτας	31
3.2 Προσωπικό Δήμου Καλαμάτας: Άνδρες-Γυναίκες/σχέση εργασίας	32
3.3 Προσωπικό Δήμου Καλαμάτας ανά εκπαιδευτική κατηγορία	34
3.4 Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2014 ανά μήνα	36
3.5 Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2015 ανά μήνα	37
3.6 Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2016 ανά μήνα	38
3.7 Παραστάσεις σε δικαστήρια τα έτη 2014, 2015, 2016 ανά μήνα	38
3.8 Παραστάσεις ανά δικαστήριο τα έτη 2014, 2015, 2016	39
3.9 Παραστάσεις ανά δικαστήριο έτους 2014	42
3.10 Παραστάσεις ανά δικαστήριο έτους 2015	42
3.11 Παραστάσεις ανά δικαστήριο ετών 2014-2015	43
3.12 Παραστάσεις ανά τιμή αναφοράς ετών 2014-2015	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη-διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό την παρουσίαση των θεσμικών όρων πρόβλεψης καθώς και των πραγματικών παραμέτρων λειτουργίας μιας νομικής υπηρεσίας ενός ΟΤΑ α' βαθμού, ως αυτοτελούς υπηρεσιακής του μονάδος, υπό το πρίσμα της ιδιαίτερης φύσης του δικηγορικού λειτουργήματος, ενόψει μιας επιδιωκόμενης αποτελεσματικής και αποδοτικής δημόσιας διοίκησης, που συνιστά στόχευση στα πλαίσια της μεταρρύθμισης στο δημόσιο τομέα, καθώς και του ρόλου που η τοπική αυτοδιοίκηση επιθυμεί να διαδραματίσει.

Η ακολουθούσα ανάλυση δορυφορείται περί το κεντρικό ερώτημα εάν παρίσταται αναγκαία η πρόβλεψη νομικής υπηρεσίας ως τμήματος ΟΕΥ του ΟΤΑ, και ποιος ο βέλτιστος τρόπος οργάνωσής της, προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της, στο πλαίσιο της επιδιωκόμενης προστασίας των συμφερόντων του Δήμου και της εξυπηρέτησης των σκοπών, που αυτός επιτελεί.

Η μεθοδολογία έρευνας και συγγραφής που υιοθετήθηκε αφορά αρχικά στη λήψη υπόψη της νομοθεσίας και νομολογίας, που σχετίζονται με το δικηγορικό λειτουργήμα και τους ΟΤΑ, ως επίσης και της αντίστοιχης αρθρογραφίας στην έντυπη και ηλεκτρονική συναφή βιβλιογραφία. Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκε, για την εξαγωγή ποσοτικών δεδομένων, το αρχειακό υλικό της ΝΥ του Δήμου Καλαμάτας, των ετών 2014-2015-2016. Επίσης αντλήθηκαν στοιχεία και από τους διαδικτυακούς τόπους του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και των Δήμων Καλαμάτας, Μεσσήνης και Πύλου, καθώς και από αναρτημένες στη Διαύγεια αποφάσεις Δημοτικών Συμβουλίων των άνω Δήμων. Η συναγωγή ποιοτικών συμπερασμάτων βασίστηκε στην προσωπική εμπειρία-παρατήρηση μου, που αποκτήθηκε ένεκα της άσκησης του επαγγέλματος της δικηγόρου, ως έμμισθης νομικής συμβούλου του Δήμου Καλαμάτας επί μία 10ετία ως σήμερα, αλλά (και) ως ανεξάρτητης επαγγελματίου επί 20ετία τουλάχιστον. Δοθέντος ότι ελλείπει ασφαλές κριτήριο για την αξιολόγηση μιας δικηγορικής υπηρεσίας, τόσον ενόψει των πολλών παραμέτρων που επηρεάζουν ένα δικαστικό αποτέλεσμα, πέραν της ικανότητας του δικηγόρου, όσον και του γεγονότος ότι αυτό θα έπρεπε ενδεχομένως να

αναζητηθεί μόνο μεταξύ ειδικών του κλάδου, επελέγη να μην γίνει χρήση ερωτηματολογίων και συνεντεύξεων, καθότι, υπό το πρίσμα των ανωτέρω, παρίστανται ατελέσφορα.

Η διάρθρωση της εργασίας είναι η ακόλουθη:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια εισαγωγή στο θέμα της παρούσας έρευνας με αναφορά στο σκεπτικό, τους στόχους και τη μέθοδο που ακολουθήθηκε.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο, που σχετίζεται με το δικηγορικό λειτούργημα γενικά, την τοπική αυτοδιοίκηση α' βαθμού και τη φύση της δικηγορικής δραστηριότητας εντός της λειτουργίας του ΟΤΑ.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά του Δήμου Καλαμάτας (οργανόγραμμα, προτεραιότητες κλπ) και η εξειδικευμένη λειτουργία της ΝΥ εντός του πλαισίου του. Ακολουθεί αξιολόγηση της λειτουργίας της ΝΥ και παρατίθενται προτάσεις και συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑΤΟΣ

2.1 Εισαγωγή

Ως συνιστώσα της δικαιοδοτικής λειτουργίας του Κράτους, υπό την έννοια της συμβολής τους στην απονομή της Δικαιοσύνης, καθότι αξιολογούνται «συλλειτουργοί» της, οι Δικηγόροι καταλαμβάνουν ιδιαίτερη θεσμική θέση και ασκούν ανάλογο ρόλο στο πλαίσιο της συναφούς δομής της οργανωμένης Πολιτείας. Η σχέση του δικηγόρου και τα από αυτήν πηγάζοντα καθήκοντα, έχουν βάση τον δημόσιο αυτού χαρακτήρα, ενόψει της σοβαρής κοινωνικής αποστολής του. Γι' αυτό, άλλωστε, η δικηγορική ιδιότητα συνέχεται προς το καθεστώς «δημοσίου λειτουργού», τόσο από πλευράς κωλυμάτων και ασυμβιβάστων ως προς τη φύση του επαγγέλματος του δικηγόρου, όσο και από πλευράς εγκαθιδρυθείσας «ανεξαρτησίας» του, κατά την παροχή των υπηρεσιών του. Περαιτέρω, η ένταξη δικηγόρων στη δομή λειτουργίας των ΟΤΑ, υπό την έννοια της εκ μέρους τους νομικής συνεργασίας, συνιστά, αφεαυτής μια ιδιαίτερη σχέση απόλυτης προσωπικής εμπιστοσύνης. Τα στοιχεία αυτά αναδεικνύονται στην ανάλυση που ακολουθεί, ως εν γένει πλαίσιο αναφοράς της φύσης και του ρόλου της δικηγορικής υπηρεσίας, σε συνδυασμό με το κόστος παροχής της ίδιας. Παράλληλα, επισημαίνεται το περιεχόμενο της θεσμικής πρόβλεψης των ΟΤΑ, ως ιδιαίτερων φορέων άσκησης δημόσιας εξουσίας τόσο επί τοπικών υποθέσεων, όσον και σε τοπικό γεωγραφικό εύρος.

2.2 Η φύση και ο ρόλος του δικηγόρου

1) Σύμφωνα με τα άρθρα 1-3 του ν. 4194/2013 (Κώδικας Δικηγόρων): *«Άρθρο 1. Η φύση της δικηγορίας: 1. Ο δικηγόρος είναι δημόσιος λειτουργός. Το λειτούργημά του αποτελεί θεμέλιο του κράτους δικαίου. 2. Περιεχόμενο του λειτουργήματος είναι η εκπροσώπηση και υπεράσπιση του εντολέα του σε κάθε δικαστήριο, αρχή ή υπηρεσία ή εξωδικαστικό θεσμό, η παροχή νομικών συμβουλών και γνωμοδοτήσεων, όπως επίσης και η συμμετοχή του σε θεσμοθετημένα όργανα ελληνικά ή διεθνή. Άρθρο 2. Η θέση του δικη-*

γόρου στην απονομή της Δικαιοσύνης: Ο δικηγόρος είναι συλλειτουργός της δικαιοσύνης. Η θέση του είναι θεμελιώδης, ισότιμη, ανεξάρτητη και αναγκαία για την απονομή της. Άρθρο 3. Το επάγγελμα του δικηγόρου: 1. Ο δικηγόρος ασκεί ελεύθερο επάγγελμα στο οποίο προέχει το στοιχείο της εμπιστοσύνης του εντολέα του προς αυτόν. 2. Για τις υπηρεσίες του αμείβεται από τον εντολέα του είτε ανά υπόθεση είτε με πάγια αμοιβή ή με μισθό. 3. Η άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος δεν συνιστά εμπορική δραστηριότητα.»

2) Όπως χαρακτηριστικά έχει αναφέρει και ο Ευάγγελος Κρουσταλάκης, πρώην Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, στην προσφώνησή του στη συνεδρίαση της Ολομέλειας των Προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος, που έγινε στο Ηράκλειο Κρήτης, στις 2 Νοεμβρίου 2002, «Σε μια δημοκρατική κοινωνία ο Δικηγόρος έχει να επιτελέσει το ύψιστο λειτούργημα. Λειτούργημα που συνδέεται με την ανακάλυψη της αλήθειας και με την εφαρμογή των κανόνων του δικαίου. Και έχει να υλοποιήσει ένα έργο που στοχεύει στην υπεράσπιση των ατομικών ελευθεριών και των κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών. Μπροστά στην πραγματικότητα της πολύπλοκης νομοθεσίας, η ισότητα των ανύποπτων πολιτών θα ήταν κενό γράμμα, αν δεν υπήρχε η βοήθεια του νομικού συμπαραστάτη, του Δικηγόρου, ο οποίος επιτυγχάνει να εξισώσει τους εκ των πραγμάτων άνισους μεταξύ τους πολίτες, που είναι ακόμη πιο άνισοι και αισθάνονται ανίσχυροι έναντι της ποικιλόμορφης εξουσίας... Ο συνήγορος του Λουδοβίκου Ιβου, πρόεδρος του σώματος των Δικηγόρων του Παρισιού, που ορίστηκε από αυτούς να τον υπερασπισθεί στη Συνέλευση του λαού, άρχισε την αγόρευση του ενώπιον τής - εχθρικά προκατειλημμένης - για τον κατηγορούμενο, Συνέλευσης με τη φράση: «υποβάλλω στη Συνέλευση την αλήθεια και το κεφάλι μου. Μπορείτε να διαθέσετε το κεφάλι μου, αφού όμως ακούσετε την αλήθεια». Πρόκειται για μια υπέροχη εικόνα της αποστολής του Δικηγόρου. Επικαλείται και προσάγει την αλήθεια και γι' αυτή θυσιάζει και το κεφάλι του. Ό,τι πολυτιμότερο δηλαδή διαθέτει σ' αυτή τη ζωή...»¹.

3) Εξίσου χαρακτηριστικές και καίριες, σε άλλο, βέβαια, πεδίο ανάδειξης των ιδιαίτερων γνωρισμάτων της φύσης του δικηγορικού επαγγέλματος και εν γένει του τρόπου λειτουργίας του δικηγόρου, είναι και οι σύγχρονες επισημάνσεις του Antoine Gosset-Grainville, πρώην αναπληρωτή διευθυντή του γραφείου του Γάλλου Πρωθυπουργού François Fillon, και αργότερα συνιδρυτή ενός εκ των πιο γνωστών δικηγορικών γραφείων στο Παρίσι, ο οποίος, σε συνέντευξή του, μεταφέρει την προσωπική του

¹ Ο ρόλος του Δικηγόρου ως συλλειτουργού στην απονομή της Δικαιοσύνης, <https://portal.olomeleia.gr/el/content/10685>, 8-1-2017

εμπειρία και γνώση: *Ο δικηγόρος είναι ανεξάρτητος στη λειτουργία του. Η ανεξαρτησία του, όμως αυτή, δεν πρέπει να μας κάνει να παραβλέπουμε αυτό που συνιστά και την αποτελεσματικότητά του: δηλαδή την ομαδική εργασία, το να γνωρίζει να κινητοποιεί τους συνεργάτες του και να συμβουλεύεται τους συναδέλφους του. Η ανεξαρτησία δεν είναι συνώνυμη με την απομονωμένη εργασία, και απέναντι στους πελάτες του, ο δικηγόρος πρέπει να αναλαμβάνει τις ευθύνες του, να παρέχει συστάσεις, να συμβουλεύει σχετικά με τη στρατηγική και να προτείνει τις καλύτερες λύσεις. Πρόκειται για επάγγελμα με φιλελεύθερο περιεχόμενο...* [*“Cette profession étant d’essence libérale, on peut tout au plus parler de leadership moral”*]². Παράλληλα, η ιδιότητα του δικηγόρου προσδίδει στο φορέα της εκτός από την αυτονόητη και ισοδύναμη με αυτήν άλλων κατηγοριών επιστημών, επιστημονική αίγλη, λόγω της εξειδίκευσης επί ιδιαίτερου γνωστικού πεδίου, και επιπρόσθετη δυναμική και αξία υπό την μορφή πραγματικής «εξουσίας», αφού ο δικηγόρος γνωρίζοντας τον νόμο, αλλά και τη διαδικασία επιβολής του, υπερτερεί έναντι των άλλων πολιτών εν γένει, αφού μπορεί να εξαναγκάσει κάποιον σε συμμόρφωση. Όπως, μάλιστα χαρακτηριστικά, υπό το αυτό, όπως παραπάνω, πρίσμα θεώρησης, επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ο Paulette Brown, πρόεδρος του American Bar Association στην Report of the Legal Services in the United States 2016, οι Δικηγόροι ως ηγέτες της κοινωνίας έχουν την ευθύνη εφαρμογής και τήρησης του κράτους δικαίου. Πρέπει να χρησιμοποιήσουν την απίστευτη δύναμη που τους δίνεται από τη νόμιμη ιδιότητά τους, για να επιτύχουν τη μεταστροφή της κοινωνίας προς την κατεύθυνση αποδοχής του συστήματος δικαιοσύνης ως δίκαιου και αντικειμενικού³. Εξάλλου, σύμφωνα με το Δικαστήριο της ΕΕ, το κράτος δικαίου ως νομικά δεσμευτική συνταγματική αρχή, αναγνωρίζεται ομόφωνα ως μία από τις θεμελιώδεις αρχές που είναι εγγενείς σε όλα τα συνταγματικά συστήματα των κρατών μελών της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, αποτελεί δε πηγή γενικών αρχών δικαίου, ίδια αρχής της νομιμότητας, ασφάλειας δικαίου, απαγόρευσης της αυθαιρεσίας των εκτελεστικών εξουσιών, ανεξάρτητου και αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου, ισότητας έναντι του⁴.

² <http://www.magazine-decideurs.com/news/dans-un-cabinet-d-avocats-lemanagement-est-collectif-il-faut-construire-le-consensus-avec-methode>, 27-2-2017

³ http://www.americanbar.org/content/dam/aba/images/abanews/2016_FLS_Report_FNL_WEB.pdf

⁴ Παραρτήματα στην ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Ένα νέο πλαίσιο της ΕΕ για την ενίσχυση του κράτους δικαίου, Στρασβούργο 11-3-2014, <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/files/download/082dbcc54517568b014517a5c27601a7.do>., 26-2-2017

4) Η αναγκαιότητα και σημασία της δικηγορικής υπηρεσίας διαχρονικά είναι αδιαμφισβήτητες, καθόσον η επιδίωξη εξισορρόπησης αντιτιθέμενων ιδιωτικών συμφερόντων, αλλά και επίλυσης ζητημάτων δημόσιου χαρακτήρα, αφετηριάζεται στο χρόνο ύπαρξης του ανθρώπου στη γη και οργάνωσής του σε κοινωνικές ομάδες. Ο διαμεσο-λαβητικός αυτός ρόλος του δικηγόρου δεν έχει καν περιοριστεί στη σύγχρονη περίοδο του διαδικτύου και της πληθώρας των πληροφοριών. Τουναντίον μάλιστα, η πολυπλοκότητα των σχέσεων και το «σύνθετο» των αναकुπτόντων προβλημάτων προς επίλυση, απαιτούν εξειδικευμένη νομική γνώση, η οποία στον σχεδόν απόλυτο βαθμό ανάγκης που σήμερα επιβάλλεται, δεν μπορεί να προκύψει παρά μόνο υπό τη μορφή οργανωμένων συνεργασιών, που καλύπτουν πληθώρα εξειδικευμένων αντικειμένων γνώσης, με παράλληλη χρήση τεχνολογικών μέσων υποβοήθησης. Τα παραπάνω, βέβαια, ισχύουν τόσο σε επίπεδο δικαστηριακής πρακτικής, όσο και σε επίπεδο συμβουλευτικών υπηρεσιών ή απλώς παροχής ενημέρωσης, όπως προκύπτει και από τα συμπεράσματα της δημοσιευθείσας τον Ιούνιο του 2016, έρευνας της Deloitte Legal, αφορώσας στις μελλοντικές τάσεις για τις νομικές υπηρεσίες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αναδεικνυόμενα ευρήματα ότι η αγορά των νομικών υπηρεσιών κινείται αυξητικά τόσο σε επίπεδο ζήτησης όσο και δαπάνης όπως λχ στην κανονιστική συμμόρφωση (49%), στο δικαστικό (39%), ενώ το αίτημα χρήσης τεχνολογίας είναι αυξανόμενο⁵.

5) Η παροχή νομικών υπηρεσιών γίνεται αποκλειστικά από δικηγόρο, ο οποίος ενεργεί είτε ατομικά, είτε στα πλαίσια δικηγορικής εταιρείας. Ειδικότερα, η ικανότητα προς το δικολογείν, το δικαίωμα της προφορικής και γραπτής επικοινωνίας με το δικαστήριο, επιφυλάσσεται καταρχήν στους δικηγόρους, ώστε οι μη δικηγόροι διάδικοι είναι υποχρεωμένοι να παρίστανται μέσω πληρεξουσίου δικηγόρου, αφορά δε στη συντριπτική πλειονότητα των υποθέσεων, που εκδικάζονται σε αστικά και διοικητικά δικαστήρια. Η ικανότητα αυτή δεν τάσσεται από τον νόμο ως διαδικαστική προϋπόθεση, αλλά ως προϋπόθεση του κύρους των επιμέρους διαδικαστικών πράξεων. *«Επειδή μίας των προϋποθέσεων της ικανότητας προς δικολογείν είναι και η ενέργεια των διαδίκων μετά ή διά πληρεξουσίου δικηγόρου, καθ' ός περιπτώσεις επιβάλλεται ή διά πληρεξουσίου δικηγόρου παράστασις (94 ΠολΔ και 39 § 1 ν.δ. 3026/54). Αι διατάξεις περί υποχρεωτικής παραστάσεως, μετά ή διά πληρεξουσίου δικηγόρου, έχουν τεθή χάριν του δημοσίου συμφέροντος, εντεύθεν δε είναι άκυροι, και άνευ δικονομικής βλάβης, αι διαμορφωτικά*

⁵ <https://www2.deloitte.com/be/en/pages/legal/articles/deloitte-future-trends-for-legal-services.html>, 27-2-2017

διαδικαστικά πράξεις που διενεργήθησαν παρά μη πληρεξουσίου δικηγόρου, ήτις ακυρότης, ως ηρτημένη, χρήζει δικαστικής απαγγελίας, κηρυσσομένης και αυτεπαγγέλτως υπό του δικαστηρίου, καθόσον δύναται να στηρίξη και λόγον αναιρέσεως (159 αρ. 2, 559 αριθ. 14 ΠολΔ, συνδ. προς 54, 55, 85 § 1 ή 88 ν.δ. 3026/54), κατά πάσαν δε στάσιν της δίκης, άνευ χρονικού τινός περιορισμού και ανεξαρτήτως τού τις επικαλείται την ακυρότητα, εφόσον, το μεν είναι ανεφάρμοστος ο κανών, καθ' όν ο εξ οικείου πταίσματος ζημιωθείς δεν δύναται να επικαλεσθή το ίδιον αυτού πταίσμα, το δε, το δικαστήριο έχει, την εξουσίαν να εξετάση αυτεπαγγέλτως την τήρησιν της διατάξεως του άρθρου 94 ΠολΔ (βλ. Κ. Μπέης, Η ανίσχυρος διαδικαστική πράξις §5 ΙΙΙ σελ. 190-191 ίδιον Ερμην. ΚΠολΔ υπό το άρθρ. 95 σελ. 470)»⁶. Περαιτέρω, σύμφωνα με το γενόμενο σχολιασμό της προμνησθείσης αποφάσεως εις Δίκη 11, 727 επ., «Μια από τις διαδικαστικές προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν, προκειμένου να γίνει ενεργό το δικαίωμα εκείνου ο οποίος ζητάει να του παρασχεθεί δικαστική προστασία, είναι και η ικανότητα για την επιχείρηση των διαδικαστικών πράξεων (ικανότης προς το δικαιολογείν). Σύμφωνα με μια εκδοχή (Μπέης, Η ανίσχυρος διαδικαστική πράξις § 5 ΙΙΙ 2 σελ 189 και § 6 ΙΙ 2 σελ 244. Δεληκωστόπουλος – Σινανιώτης, ΕρμΚΠολΔ 95 Ι 2 σελ 257), η ικανότητα αυτή είναι, αφενός διαδικαστική προϋπόθεση της δίκης και αφετέρου, προϋπόθεση του κύρους κάθε διαμορφωτικής διαδικαστικής πράξης. Υποστηρίζεται όμως και η εκδοχή ότι η ικανότητα για την επιχείρηση διαδικαστικών πράξεων δεν τάσσεται από το νόμο ως διαδικαστική προϋπόθεση της δίκης, αλλά μόνο ως προϋπόθεση του κύρους κάθε μιας διαδικαστικής πράξης. Γι' αυτό, αν η ικανότητα αυτή λείπει σε κάποιο ενδιάμεσο διάστημα, η αίτηση για την παροχή δικαστικής προστασίας δεν είναι απαράδεκτη, αλλά ο διάδικος θεωρείται δικονομικώς απών (Κεραμεύς, Αστικόν δικονομικόν δίκαιον, ΙΙ σελ 37). Επειδή η επιχείρηση των διαδικαστικών πράξεων προϋποθέτει ιδιαίτερη νομική παιδεία ορίζεται ότι αυτές ενεργούνται μόνο από δικηγόρο για λογαριασμό των διαδίκων (Δεληκωστόπουλος-Σινανιώτης, ο.π. 95 σελ 257. Κεραμεύς, ο.π. σελ 37. Μπέης, ΠολΔ σελ 41, 470. Τ. Οικονομόπουλος Εγχειρίδιον ΠολΔ σελ 234. ΠΠρΗρ 70/71 ΕΕΝ 38, 768). Οι διάδικοι έχουν το βάρος να παρίστανται στα πολιτικά δικαστήρια μαζί ή μόνο με τον πληρεξούσιό τους δικηγόρο. Ο δικηγόρος αντλεί την εξουσία του για την επιχείρηση των διαδικαστικών πράξεων από την πληρεξουσιότητα που του δίνεται, σύμφωνα με το άρθρο 96 επ. ΠολΔ. Η έλλειψη της πληρεξουσιότητας, καθώς και η έλλειψη της ιδιότητας του δικηγόρου στο πρόσωπο του πληρεξουσίου, προκαλούν την ακυρότητα των διαδικαστικών πράξεων που

⁶ Απόφαση ΜΠρΑθ 3201/1980, ΔΙΚΗ 11, 725 επ.

επιχειρήθηκαν (159 αρ. 2 ΠολΔ). Η ακυρότητα απαγγέλλεται από το δικαστήριο σύμφωνα με τους ορισμούς του νόμου (159 επ. ΠολΔ) περί δικονομικών ακυροτήτων. Δεν είναι λοιπόν η ακυρότητα αυτή αυτοδίκαιη»⁷.

Στην ίδια κατεύθυνση, κινείται η υπ' αρ. 664/2017 απόφαση του Ειρηνοδικείου Αθηνών, η οποία, υπό άλλο νομικό πρίσμα, δέχεται αφενός ότι η επιμέλεια των υποθέσεων των πολιτών όχι μόνο στα δικαστήρια, αλλά και στις διοικητικές αρχές, είναι έργο αποκλειστικά των δικηγόρων, αφετέρου δεν επιτρέπεται να διορισθεί ως πληρεξούσιος μη δικηγόρος για να επιμεληθεί επ' αμοιβή υπόθεση τρίτου ενώπιον δικαστικής ή διοικητικής αρχής, με την έννοια της παρακολούθησης αυτής σε κάθε στάδιο μέχρι την τελική διεκπεραίωσή της, επί ποινή ακυρότητας, καθώς «*μια τέτοια συμφωνία είναι απόλυτως άκυρη, σύμφωνα με το άρθρο 174 ΑΚ, ως αντικείμενη στις... διατάξεις του Κώδικα περί Δικηγόρων, οι οποίες είναι απαγορευτικές, δε διασώζεται δε το κύρος της συμφωνίας αυτής ούτε και στην περίπτωση κατά την οποία είχε προβλεφθεί ο διορισμός δικηγόρου από πληρεξούσιο μη δικηγόρο, εκεί όπου ο νόμος το απαιτεί, αφού την επιμέλεια διεξαγωγής και έκβασης της όλης υπόθεσης την έχει ο πληρεξούσιος μη δικηγόρος και όχι ο διοριζόμενος απ' αυτόν προς επιχείρηση μεμονωμένων πράξεων, δικηγόρος (βλ. ΑΠ 328/2001 Δ/νη 2001.1295, ΑΠ 1403/1992 ΤΝΠ Ισοκράτης, ΕφαΘ Δνη 1998.623, ΕφαΘ 1191/1991 Αρμ 1991.330)*»⁸.

2.3 Η θεσμική πρόβλεψη των Ο.Τ.Α.

1) Το ελληνικό Σύνταγμα εντάσσει τους ΟΤΑ στην πολιτειακή οργάνωση του Κράτους, υπό τη δημοκρατική του βέβαια εκδοχή, διττώς: αφενός μεν ως έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας στο τοπικό πεδίο ευθύνης των ΟΤΑ, αφετέρου δε ως ανάθεση ενός μέρους της εκτελεστικής κρατικής αρμοδιότητας στον τομέα διαχείρισης τοπικών υποθέσεων, από πλευράς ΟΤΑ. Ευνόητα, οι δύο αυτές θεμελιώδεις πτυχές του θεσμού, προβλέπονται σε σχέση ισορροπίας μεταξύ τους, προκειμένου «*Οι αποφασιστικές αρμοδιότητες αλλά και οι πραγματικές προϋποθέσεις για την δραστηριοποίηση των ΟΤΑ ως προς τις «τοπικές υποθέσεις» να διαμορφώνονται έτσι ώστε να είναι εφικτός ο σχηματι-*

⁷ Μπέης, 1968, Η ανίσχυρος διαδικαστική πράξις, σελ 190

⁸ <http://www.ethemis.gr/irath-6642017-apofasi-antipiisis-dikigorikou-litourgimatos>, 27-2-2017

σμός μιας ιδιαίτερης «τοπικής πολιτικής βούλησης» και η μετουσίωσή της σε πράξεις διαχείρισης των κοινών (δημόσιων) τοπικών συμφερόντων⁹.

Τα Συντάγματα του 1925 και του 1927 υπήρξαν τα πρώτα ελληνικά Συντάγματα που συμπεριέλαβαν εκτενείς διατάξεις για την κατοχύρωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Στο άρθ. 107§1 Σ 1927 διασφαλιζόταν το πεδίο ευθύνης και αρμοδιότητας των ΟΤΑ για τις «τοπικές υποθέσεις», ενώ περιοριζόταν η κρατική εποπτεία ώστε να μην εμποδίζει την «ελευθέραν δράσιν και πρωτοβουλίαν» της αυτοδιοίκησης (107§4). Επίσης, το Σ έδιδε επιτακτική εντολή στον κοινό νομοθέτη να δημιουργήσει ΟΤΑ «κατ' ελάχιστον όρον δύο βαθμών», δηλ. να θεσμοθετήσει *πολυβάθμια αυτοδιοίκηση*. Η θεσμοθέτηση πολυβάθμιας αυτοδιοίκησης, σε αντίθεση με το παρελθόν, δεν αντιμετωπίστηκε τόσο ως μέθοδος διοικητικής αναδιοργάνωσης όσο - πολύ περισσότερο - ως μέθοδος για τη στερέωση, διεύρυνση και εμπάθυνση του δημοκρατικού χαρακτήρα του νέου πολιτεύματος. Το άρθ. 99 του Σ 1952, κατοχύρωνε το θεσμό της τοπικής αυτοδιοίκησης και την εκλογή των δημοτικών και κοινοτικών αρχών με καθολική ψηφοφορία, αντανακλώντας τις συντηρητικές τάσεις που ακολούθησαν το Σ 1927. Μετά την πτώση της δικτατορίας, το ζήτημα της τοπικής αυτοδιοίκησης απασχόλησε εκτενώς την Ε' Αναθεωρητική Βουλή. Κοινός τόπος όλων των μερών ήταν η σύνδεση του θεσμού με τη δημοκρατία, έστω και με τις επιφυλάξεις της τότε συμπολίτευσης ως προς τους κινδύνους από την κομματικοποίηση του δημοτικού βίου. Τελικά, το Σύνταγμα του 1975 συμπεριέλαβε ένα ιδιαίτερο άρθρο με αρκετά εκτεταμένη διατύπωση. Στο 102§1, προβλεπόταν η λειτουργία περισσότερων βαθμίδων αυτοδιοίκησης και γινόταν μνεία των δύο υφιστάμενων οργανωτικών τύπων («δήμοι και κοινότητες») του πρώτου βαθμού. Επίσης, το Σ διασφάλιζε την *αμφίπλευρη* ενσωμάτωση των ΟΤΑ στη δημοκρατική πολιτεία, αφενός εισάγοντας δημοκρατικές διαδικασίες και κανόνες για την πραγμάτωση της *λαϊκής κυριαρχίας* σε τοπικό επίπεδο, αφετέρου προβλέποντας ένα ιδιαίτερο καθεστώς πειθαρχικής *ευθύνης* με πρόσθετες εγγυήσεις για τους αιρετούς λειτουργούς. Παρά ταύτα, και αντίθετα με άλλες χώρες της Ευρώπης, δεν δόθηκε στην αυτοδιοίκηση ούτε *κανονιστική* ούτε *φορολογική* αυτοτέλεια, με συνέπεια να περιορίζονται οι δυνατότητες άσκησης τοπικών δημοσίων πολιτικών και τελικά παρέμβασής της στο κοινωνικοοικονομικό γίγνεσθαι. Εντούτοις, της ανατέθηκε η ευθύνη για την αποτελεσματική διαχείριση των τοπικών υποθέσεων, ενώ το «Κράτος» -που συγκεντρώνει τη νομοθετική αλλά και τη φορολογική εξουσία - καλείται από το Σύνταγμα, χωρίς όμως και να

⁹ Νικόλαος-Κομνηνός Χλέπας, 1999, Η Τοπική Διοίκηση στην Ελλάδα, σελ. 333

εξαναγκάζεται άμεσα, να εκπληρώσει συναφείς υποχρεώσεις του. Το 102 Σ παρέμεινε αμετάβλητο για 26 χρόνια, μέχρι την αναθεώρηση του 2001, όμως η θέση της τοπικής αυτοδιοίκησης στο ελληνικό πολιτικο-διοικητικό σύστημα είχε εντωμεταξύ αναβαθμιστεί, καθώς είχαν πραγματοποιηθεί οι μεταρρυθμίσεις της δεκαετίας του '80, η καθιέρωση της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης το 1994 και οι συνενώσεις ΟΤΑ με το πρόγραμμα «Ι. Καποδίστριας» το 1998. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, στην αναθεώρηση του 2001, έχει η εισαγωγή τεκμηρίου αρμοδιότητας για τις τοπικές υποθέσεις, η ανάθεση στην τ.α. αρμοδιοτήτων «που συνιστούν αποστολή του Κράτους», η αναφορά ρυθμίσεων για την οικονομική αυτοτέλεια και καθιέρωση δυνατότητας πρόβλεψης «τοπικών εσόδων». Με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» (ν. 3852/2010), επιχειρήθηκε μια ριζική αναδιοργάνωση στην αυτοδιοίκηση και στην αποκέντρωση, καθώς για πρώτη φορά το κράτος επεδίωξε την αναδιάρθρωση, εν συνόλω και ταυτόχρονα, της τοπικής αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης κρατικής διοίκησης.

2) Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ως συνταγματικά προβλεπόμενος θεσμικός φορέας άσκησης τοπικής διαχειριστικής εξουσίας, υπό την προϋπόθεση της ολοένα και αυξανόμενης σπουδαιότητας, *χρηστής διακυβέρνησης*, συνιστούν παράγοντα για μια ισχυρή και βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην *Έκτη έκθεση για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με τίτλο Επενδύσεις για θέσεις εργασίας και ανάπτυξη, Προώθηση της ανάπτυξης και της χρηστής διακυβέρνησης στις περιφέρειες και τις πόλεις της ΕΕ*¹⁰, αποδεικνύουν την καθοριστική επιρροή που έχουν τέτοιοι φορείς, όχι μόνο στη βελτίωση των οικονομικών δεικτών, αλλά και στην καινοτομία, την πολιτική συνοχή, την επιχειρηματικότητα κλπ. Υπό την έννοια αυτή, δεν μπορεί πλέον να αμφισβητείται ότι «*οι υψηλής ποιότητας, αξιόπιστες δημόσιες υπηρεσίες και η ασφάλεια δικαίου (είναι) βασική προϋπόθεση της οικονομικής επιτυχίας*» και ότι «*... η αδύναμη διοικητική και δικαστική ισχύς, καθώς και η ανασφάλεια δικαίου αποτελούν σημαντικά εμπόδια στην αντιμετώπιση των δυσκολιών της οικονομικής ανάπτυξης*»¹¹. Αυτονόητα, η παροχή ποιοτικής δημόσιας υπηρεσίας προϋποθέτει οργάνωση και ευρηματικότητα στο σχεδιασμό και την εφαρμογή τεχνικών ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας. Στην κατεύθυνση αυτή, η *χρηστή διακυβέρνηση* αποτελεί ουσιώδη όρο για την επίτευξη των παραπάνω, υπό τη

¹⁰ http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_el.pdf

¹¹ Επιδόσεις και πολιτικές των κρατών μελών για την ανταγωνιστικότητα, Επιτελικό Έγγραφο Εργασίας SEC/2010/1272 τελικό, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/industrial-policy/files/member_states_competitiveness_performance_and_policies_en.pdf

μορφή κριτηρίου για την εγκαθίδρυση ενός διοικητικού συστήματος, αμερόληπτου στη λειτουργία του, διαφανούς στους όρους άσκησης της δημόσιας εξουσίας του και απαλλαγμένου από σχέσεις ευνοίας, διακρίσεων και παντοειδούς οφέλους. Με άλλα λόγια, ορίζει το περιεχόμενο και τον τρόπο άσκησης των *πολιτικών* των δημόσιων φορέων. Περαιτέρω, οι ΟΤΑ, σαν οργανωτικές μονάδες με ιδιαίτερη δομή αλλά και επιμερισμό εργασίας και ευθυνών προσωπικού, μπορούν να καταστούν σημαντικοί παράγοντες στην καταπολέμηση της διαφθοράς, κατ' εφαρμογή της παραπάνω αρχής της χρηστής διακυβέρνησης στη διοικητική λειτουργία και δράση τους. Οι, σε εσωτερικό επίπεδο διοίκησης, δυνάμενοι να θεσπιστούν κανονισμοί λειτουργίας, υπό το ανάλογο παραπάνω περιεχόμενο, μπορούν να μειώσουν ή και να εξαλείψουν τις ευκαιρίες, τόσο μεροληπτικής συμπεριφοράς, όσο και διαφθοράς. Για παράδειγμα, διοικητικές μεταρρυθμίσεις που οδηγούν στον περιορισμό των γραφειοκρατικών διατυπώσεων, αναμφίβολα συντελούν στην ελαχιστοποίηση δυνατοτήτων συναλλαγής. Όμοια, ένα σύστημα αυτοελέγχου και εποπτείας της διοικητικής λειτουργίας μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά στην τυποποίηση κανόνων και διαδικασιών δράσης, με αποτέλεσμα την αποφυγή φαινομένων διαφθοράς, μεροληπτικής συμπεριφοράς κλπ.

3) Παρά τη σταδιακή, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ενίσχυση του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης, η Ελλάδα παραμένει η πιο συγκεντρωτική ηπειρωτική χώρα της Ευρώπης. Και τούτο έναντι της διεθνούς τάσης για αποκέντρωση και σε αντίθεση με τις αξιώσεις του Συντάγματος και τις προβλέψεις του Ευρωπαϊκού Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας. Η πρόσφατη οικονομική κρίση ανέδειξε τα πλεονεκτήματα και την προσαρμοστικότητα της αυτοδιοίκησης, η οποία ανταποκρίθηκε καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο τομέα του Δημοσίου στις σοβαρές κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις που ανέκυψαν. Η αποτελεσματικότερη διεκπεραίωση των κρατικών πολιτικών επιβάλλει την αναβάθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο σύστημα διοικητικής οργάνωσης της χώρας. Η μεταρρύθμιση της Δημόσιας Διοίκησης, η πρόβλεψη και εφαρμογή ενός συστήματος διοικητικής οργάνωσης με την ΤΑ να διαδραματίζει ουσιαστικά αναβαθμισμένο ρόλο, αποτελούν τα επιτακτικά ζητούμενα. Η χειραφέτησή της αποτελεί μία από τις διεξόδους που προσφέρονται για την υπέρβαση της πολυδιάστατης κρίσης που πλήττει τη χώρα μας ¹².

¹² Σύνταγμα - Κατ' άρθρο ερμηνεία, Επιστημονική Διεύθυνση: Φ. Σπυρόπουλος, Ξ. Κοντιάδης, Χ. Ανθόπουλος, Γ. Γεραπετρίτης, σελ. 1634 επ.

4) Ο ν. 4336/2015 «Συνταξιοδοτικές διατάξεις – Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης», στο άρθρο 3, παρ. Γ.5. με τίτλο «Ένα σύγχρονο Κράτος και μια σύγχρονη Δημόσια Διοίκηση» ορίζει τις προγραμματικές δεσμεύσεις της χώρας μας για τη Δημόσια Διοίκηση, σύμφωνα με τις οποίες οι Ελληνικές Αρχές «θα εφαρμόσουν ένα πρόγραμμα οικοδόμησης ικανοτήτων και αποπολιτικοποίησης της ελληνικής διοίκησης». Καθώς, ορισμένες εκ των αναφερομένων μεταρρυθμίσεων στη Δημόσια Διοίκηση αφορούν αμέσως στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, με πρωτοβουλία της ΚΕΔΕ, το Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης εκπόνησε ειδική μελέτη που αφορά στην «Τριετή Στρατηγική Μεταρρυθμίσεων στη Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση», όπου αποτυπώνονται οι θέσεις και οι προτάσεις της ΚΕΔΕ σχετικά με την αλλαγή του Καλλικράτη και τη διαμόρφωση ενός νέου μοντέλου οργάνωσης του Κράτους¹³, με στόχο ένα σύγχρονο, επιτελικό κράτος με αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και πόρων προς την Αυτοδιοίκηση και προτεραιότητα στο τοπικό επίπεδο με βάση την αρχή της εγγύτητας και της επικουρικότητας¹⁴.

Επίσης, παραδόθηκε η Πρόταση της Επιτροπής του άρθρου 5 ν. 4368/2016 για την αναθεώρηση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η Επιτροπή αξιολογεί «τα οικονομικά της Τ.Α.». ως την κρίσιμη παράμετρο της διοικητικής μεταρρύθμισης», εκτιμώντας ότι «οι οικονομικές σχέσεις κεντρικού κράτους και Τ.Α. θα πρέπει να τεθούν σε μία βάση ώστε να εξασφαλίζονται επαρκείς, σταθεροί και σαφώς προσδιορισμένοι πόροι της αυτοδιοίκησης που θα επιτρέψουν να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στο νέο ρόλο που θα κληθεί να διαδραματίσει στο πλαίσιο της μεγαλύτερης αποκέντρωσης της διοίκησης και του κράτους»¹⁵.

2.4 Η παροχή νομικών υπηρεσιών σε Ο.Τ.Α. α' βαθμού

1) Ο δικηγόρος είναι άμισθος δημόσιος λειτουργός, ταγμένος στην προάσπιση του δικαίου, ενεργεί δε ελεύθερα και κατά την επιστημονική του πεποίθηση, έναντι του

¹³ Τριετής Στρατηγική Μεταρρυθμίσεων στη Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση, 2016-2018, <http://www.kedke.gr/wp-content/uploads/2016/10/ITA-trietis-stratigiki-TELIKO-axnogramma.pdf>, 15-1-2017

¹⁴ Συνέντευξη τύπου Προέδρου ΚΕΔΕ Γ. Πατούλη 12-10-2016, <http://www.kedke.gr/?p=15576>

¹⁵ Πρόταση Αναθεώρησης του Θεσμικού Πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, <http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/TelPorEptrAnatheorisis-030317.pdf>, 28-2-2017

εντολέως του. Απαγορεύεται και είναι ασυμβίβαστη προς το δικηγορικό λειτούργημα η ανάληψη από το δικηγόρο οποιασδήποτε έμμισθης υπηρεσίας σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Μόνο κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η παροχή εκ μέρους του καθαρά νομικών υπηρεσιών με πάγια ετήσια ή μηνιαία αμοιβή με τη νομική μορφή της συμβάσεως έμμισθης εντολής, η οποία είναι πάντοτε αορίστου διάρκειας και διέπεται από τις γενικές περί ανεξάρτητων υπηρεσιών και εντολής, διατάξεις του Αστικού Κώδικα (άρθρα 648 επ. και 713 επ. ΑΚ), καθώς και από τις ειδικές για το θέμα αυτό διατάξεις του Κώδικα περί δικηγόρων ¹⁶. Η, στο πλαίσιο έμμισθης εντολής, παροχή υπηρεσιών δεν προσδίδει στο δικηγόρο την ιδιότητα του υπαλλήλου, ο οποίος τελεί σε σχέση εξαρτημένης εργασίας, ως μέλος του προσωπικού τού εντολέα-εργοδότη του, η δε αξίωση του προς καταβολή της καθορισμένης αμοιβής απορρέει από την εν λόγω σύμβαση έμμισθης δικηγορικής εντολής και όχι από σχέση εξαρτημένης εργασίας ¹⁷. Συναφώς, και η στο πλαίσιο ΟΤΑ παροχή δικηγορικής υπηρεσίας, ενόψει του χαρακτήρα της ως σύμβασης έμμισθης εντολής, δεν προσδίδει στο απασχολούμενο δικηγόρο ιδιότητα υπαλλήλου και, επομένως αυτός, δεν υπόκειται σε πειθαρχικό έλεγχο επί τη βάση του δημοσιοϋπαλληλικού κώδικα, αλλά μόνο κατά τις προβλέψεις του Κώδικα Δικηγόρων ¹⁸. Όμοια, λόγω της ως άνω ιδιότητός του, ο απασχολούμενος σε ΟΤΑ δικηγόρος με σχέση έμμισθης εντολής, δεν αποσπάται, μετακινείται ή μετατάσσεται σε άλλη οργανική θέση, κατά την ισχύουσα περί υπαλλήλων νομοθεσία ¹⁹. Κατά την αυτή λογική, παραβιάζει την νομοθετικώς προστατευμένη δια του Κώδικα Δικηγόρων, αξιοπρέπεια και ιδιάζουσα ανεξαρτησία του δικηγορικού λειτουργήματος, η επιβολή από τον εντολέα στον εντολοδόχο δικηγόρο υποχρεωτικού ωραρίου απασχόλησης. Και τούτο, υπό την ήδη αναφερθείσα εκδοχή ότι ο Κώδικας Δικηγόρων απαγορεύει τον εξαναγκασμό του εμμίσθου δικηγόρου σε καθεστώς εξαρτημένης εργασίας, προστατεύοντας την έμμισθη εντολή ως ιδιόρρυθμη σύμβαση αορίστου χρόνου, την οποία χαρακτηρίζει ο έντονα προσωποπαγής χαρακτήρας και η απόλυτη εμπιστοσύνη μεταξύ εντολέα και εντολοδόχου ²⁰. Η εν λόγω σχέση παροχής από δικηγόρο νομικών υπηρεσιών με πάγια περιοδική αμοιβή, που θεωρείται και είναι σχέση απόλυτης προσωπικής εμπιστοσύνης, λύνεται, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 63 παρ. 4 και 5 του Κώδικα Δικηγόρων (ν.δ. 3026/1954), όπως η περι-

¹⁶ Γνωμοδότηση 77/2017 ΝΣΚ

¹⁷ Γνωμοδοτ. ΝΣΚ 594/2001, 322/2008, 242/2011, Αποφάσεις Ολ.ΑΠ 1/1994, 70/2003, ΑΠ 476/2007

¹⁸ βλ. Σπηλιωτόπουλου-Χρυσανθάκη «Βασικοί Θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου» έβδομη έκδοση 2007, παρ. 14, ΓνΝΣΚ 349/2012

¹⁹ Γνωμοδότηση 389/2012 ΝΣΚ

²⁰ Αποφάσεις Ολ.ΑΠ 25/2002, ΑΠ 149/2006, ΕφΑθ 1715/2004, ΕφΘ 1535/2006

πτωση 4 της παραγράφου 5 του ίδιου άρθρου αντικαταστάθηκε με το άρθρο 22 του ν. 723/1977, εκτός άλλων, και με καταγγελία του εντολέα, που είναι μονομερής αναιτιώδης δικαιοπραξία. Όταν, όμως, για το προσωπικό του εντολέα ισχύει κανονισμός που προβλέπει μόνιμη υπηρεσία τούτου, η καταγγελία εκ μέρους του εντολέα δεν μπορεί να γίνει οποτεδήποτε, αλλά μόνο όταν υπάρχει σπουδαίος λόγος. Σπουδαίο λόγο αποτελούν εκείνα τα γεγονότα, ή και ένα ακόμη μεμονωμένο γεγονός ή ορισμένη συμπεριφορά, εξαιτίας των οποίων δεν είναι δυνατόν, κατ' αντικειμενική κρίση, σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, να αξιωθεί η συνέχιση της σύμβασης από ένα των συμβαλλομένων, ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή ανυπαρξία πταίσματος και γενικότερα υπαιτιότητας του αντισυμβαλλόμενου ²¹. Τέτοιος σπουδαίος λόγος συντρέχει και όταν λόγω κλονισμού της εμπιστοσύνης του εντολέα προς το πρόσωπο του εντολοδόχου, έχει επέλθει τόσο σοβαρή διαταραχή στη συνεργασία τους, ώστε, κατά την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, η συνέχιση της μεταξύ τους συμβάσεως να παρίσταται για τον εντολέα, κατ' αντικειμενική κρίση, αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερής. Ο κλονισμός της εμπιστοσύνης μπορεί να επέλθει και ως αποτέλεσμα αντιδικίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα, όταν εξαιτίας των δικαστικών αγώνων και της εχθρότητας από την σφοδρή αντιδικία, έχει καταστεί αδύνατη ή εξαιρετικά δύσκολη η ομαλή συνεργασία, μεταξύ τους ²².

2) Στους Δήμους, τα ιδρύματά τους και τα νομικά τους πρόσωπα δημοσίου δικαίου, μπορεί να συνιστώνται, με τον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας τους, θέσεις δικηγόρων με σχέση έμμισθης εντολής. Εφόσον υπάρχει νομική υπηρεσία σύμφωνα με τον οικείο Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας είναι δυνατή η σύσταση θέσεων δικηγόρων-νομικών συμβούλων με την ίδια σχέση. (άρθρο 167 παρ.1 του ν. 3584/2007). Με τη διαδικασία της παρ. 1 μπορεί να συνιστάται μία (1) θέση δικηγόρου σε Δήμους με πληθυσμό μέχρι δέκα χιλιάδες (10.000) κατοίκους και δύο (2) θέσεις σε Δήμους με πληθυσμό μέχρι είκοσι χιλιάδες (20.000) κατοίκους. Στους λοιπούς Δήμους ο αριθμός των συνιστώμενων θέσεων δικηγόρων καθορίζεται με τον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας τους, ανάλογα με τις ανάγκες τους (άρθρο 167 παρ. 2 του ν. 3584/2007). Η πρόσληψη δικηγόρων σε Δήμους καθορίζεται από την παρ. 2 του άρθρου 43 του Ν.4194/13 (ΦΕΚ 208/27.09.2013 τεύχος Α'): Κώδικας Δικηγόρων, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 7 του άρθρου 60 του Ν. 4370/16.

²¹ Απόφαση Ολ.ΑΠ 10/1995

²² Απόφαση Ολ.ΑΠ 21/2004, <http://www.areiospagos.gr>, 27-2-2017

3) Οι δικηγόροι των νομικών προσώπων του δημόσιου τομέα επιλέγονται με ειδική διοικητική διαδικασία, που έχει ως αφετηρία τη σχετική προκήρυξη, από επιτροπή, η οποία αποτελεί συλλογικό όργανο της Διοικήσεως. Από την ως άνω ειδική διοικητική διαδικασία εξαιρείται ρητώς η πρόσληψη προϊσταμένου της νομικής ή δικαστικής υπηρεσίας ή νομικού συμβούλου των εν λόγω νομικών προσώπων, οι οποίοι, ως εκ τούτου, προσλαμβάνονται κατ' εφαρμογή της ειδικής νομοθεσίας που διέπει το οικείο νομικό πρόσωπο. Σε περίπτωση δε, κατά την οποία στη νομοθεσία αυτή δεν προβλέπεται ότι προηγείται της προσλήψεως ανάλογη διοικητική διαδικασία επιλογής, η σύμβαση έμμισθης εντολής μεταξύ του νομικού προσώπου του δημόσιου τομέα και του δικηγόρου που προσλαμβάνεται ως προϊστάμενος νομικής ή δικαστικής υπηρεσίας ή ως νομικός σύμβουλος καταρτίζεται αποκλειστικώς βάσει των διατάξεων του ιδιωτικού δικαίου. Τούτο συμβαίνει και όσον αφορά το Δήμο, αφού, όπως προεκτέθηκε, ο Οργανισμός της Εσωτερικής Υπηρεσίας του ορίζει μόνον ότι συνιστάται μία θέση Διευθυντή της Νομικής Υπηρεσίας του (Διευθύνσεως, υπαγομένης στο Δήμαρχο), αλλά δεν προβλέπει κάποια ειδική διοικητική διαδικασία επιλογής αυτού, μη αρκούντος του ότι κατά τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων τις πράξεις διορισμού του όλου προσωπικού εκάστου Δήμου εκδίδει ο Δήμαρχος, ως προϊστάμενός του ²³.

4) Για την επιλογή και πρόσληψη λαμβάνονται υπόψη η προσωπικότητα του υποψηφίου, η επιστημονική του κατάρτιση, η εξειδίκευσή του στο αντικείμενο της απασχόλησης, η επαγγελματική του πείρα, επάρκεια, η γνώση ξένων γλωσσών και συνεκτιμάται η οικογενειακή του κατάσταση και η πρόβλεψη της εξέλιξής του. Κρίσιμος χρόνος για τον έλεγχο της συνδρομής των πιο πάνω τυπικών προσόντων είναι ο χρόνος λήξης της προθεσμίας για την υποβολή των αιτήσεων. Στην προκήρυξη προβλέπεται συντελεστής βαρύτητας στα κριτήρια, ανάλογα με τις ανάγκες του φορέα ²⁴.

5) Ο Δήμαρχος εκδίδει απόφαση διορισμού των επιτυχόντων, οι οποίοι αναλαμβάνουν τα καθήκοντά τους (παρ. 2θ άρθρο 43 Ν.4194/13). Η απόφαση δημοσιεύεται στο ΦΕΚ τεύχος Γ (περιπτ. β παρ 2 άρθρο 7 ν. 3469/2006) (άρθρο 9 του άρθρου 1 του Ν.4038/2012) ²⁵. Με το ΥΠ. Δ.Μ.&Η.Δ. ΔΙΠΠ/Φ.ΕΠ.2/47/26328/22.01.2013 έγγραφο διευκρινίζεται ότι η δημοσίευση αφορά τόσο τις αρχικές πράξεις πρόσληψης όσο και τις πράξεις ανανέωσης αυτών. Η πρόσληψη του δικηγόρου ολοκληρώνεται με την αποδοχή

²³ Απόφαση ΣτΕ 1568/2010

²⁴ Άρθρο 43 παρ. 2 ν. 4194/2013

²⁵ Εγκύκλιος ΥΠ. Δ.Μ.&Η.Δ. ΔΙΠΠΔΔ/Β.10 Ε.Ε./103/ οικ.6852/ 16.03.2012

από αυτόν του διορισμού του. Η αποδοχή δηλώνεται ρητώς ενώπιον των αρμοδίων δημοτικών οργάνων, τα οποία και βεβαιώνουν με πράξη τους την ενέργεια αυτή, και δεν αρκεί η εν τοις πράγμασι (de facto) ανάληψη των καθηκόντων από τον νεοπροσληφθέντα. Ο τύπος της αποδοχής δεν συνίσταται αναγκαίως σε ορκωμοσία του δικηγόρου. Για τη λύση της σχέσης έμμισθης εντολής δικηγόρου απαιτείται αιτιολογημένη απόφαση του Δημοτικού ή του Διοικητικού Συμβουλίου²⁶. Η σύμβαση μεταξύ έμμισθου δικηγόρου και εντολέα είναι πάντοτε αορίστου χρόνου και λύεται μόνο: α) με το θάνατο, β) τη λύση, κατάργηση ή διάλυση με οποιονδήποτε τρόπο του νομικού προσώπου που απασχολεί τον δικηγόρο, γ) την πτώχευση του εντολέα και δ) με καταγγελία της σύμβασης από τον εντολέα ή εντολοδόχο δικηγόρο. Αν στο προσωπικό που απασχολείται στον εντολέα ισχύει κανονισμός εργασίας που προβλέπει μονιμότητα στην υπηρεσία, η καταγγελία της σύμβασης από τον εντολέα γίνεται μόνο για σπουδαίο λόγο. Η καταγγελία με ποινή ακυρότητας είναι έγγραφη και σε αυτή αναφέρεται ο λόγος της απόλυσης, επιδίδεται δε με δικαστικό επιμελητή²⁷.

6) Οι δικηγόροι που προσλαμβάνονται σε Δήμους ή Ιδρύματα τους, παρέχουν τις νομικές τους υπηρεσίες συγχρόνως στους Δήμους, στα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και σε άλλα ιδρύματα των ίδιων Δήμων, χωρίς να δικαιούνται ιδιαίτερη αμοιβή²⁸. Νομικές υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις ΟΤΑ παρέχονται αυτοτελώς, χωρίς να εξαρτώνται από την ύπαρξη ή μη αντίστοιχης υπηρεσίας του οικείου ΟΤΑ. Ως εκ τούτου, οι δικηγόροι των ΟΤΑ, που συνδέονται με αυτούς με σχέση έμμισθης εντολής, δεν μπορούν να παρέχουν τις υπηρεσίες τους, στο πλαίσιο της ίδιας σχέσης, και προς τις επιχειρήσεις τους²⁹.

7) Οι Δήμοι, με απόφαση της Οικονομικής Επιτροπής, κατ' άρθρο 72 ν. 3852/2010, όπως ισχύει, έχουν τη δυνατότητα πρόσληψης πληρεξουσίου δικηγόρου για χειρισμό νομικών υποθέσεων, με ανάθεση ανά υπόθεση. Τούτο δε επιτρέπεται υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχουν προσληφθεί δικηγόροι με μηνιαία αντιμισθία, είτε αυτοί δεν έχουν δικαίωμα παράστασης σε ανώτερα δικαστήρια. Περαιτέρω, η δυνατότητα ανάθεσης παροχής γνωμοδοτήσεων προβλέπεται, υπό τον όρο μη υπάρξεως εμμίσθων δικηγόρων. Μόνο κατ' εξαίρεση, επιτρέπεται η ανάθεση σε δικηγόρο, *εξώδικου ή δικαστι-*

²⁶ Άρθρο 167 παρ.7 ν. 3584/2007

²⁷ Άρθρο 46 παρ. 2 ν. 4194/2013

²⁸ Άρθρο 167 παρ.3 ν. 3584/2007

²⁹ Εγκύκλιος ΥΠΕΣ 16/2007

κού χειρισμού, ανά υπόθεση, ζητημάτων, τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία για τα συμφέροντα του δήμου και απαιτούν εξειδικευμένη γνώση ή εμπειρία. Η άνω ρύθμιση οριοθετεί σαφώς και περιοριστικά τη διαδικασία ανάθεσης χειρισμού, εξώδικου και δικαστικών, των υποθέσεων του Δήμου σε εξωτερικούς δικηγόρους. Τούτο διότι η ανάθεση επιτρέπεται μόνο κατ' εξαίρεση και προφανώς μόνο σε περίπτωση αδυναμίας χειρισμού από τους δικηγόρους της ΝΥ. Παράλληλα, ελαττώνει τη δυνατότητα συνεργασίας των δικηγόρων με έμμισθη εντολή με εξωτερικούς δικηγόρους. Εξάλλου, ζήτημα δύναται να εγερθεί σχετικά με την έννοια και το περιεχόμενο της «εξειδικευμένης γνώσης και εμπειρίας», δοθέντος ότι δεν προσδιορίζεται εκ νόμου η «ειδικότητα» του δικηγόρου, όπως λ.χ. στους ιατρούς, ή το «επαγγελματικό δικαίωμα», όπως στους μηχανικούς, το οποίο ακολούθως, επηρεάζει την έγκριση των σχετικών αποφάσεων από τα αρμόδια όργανα (Αποκεντρωμένη Διοίκηση, Ελεγκτικό Συνέδριο) και την καταβολή των αμοιβών στους εξωτερικούς δικηγόρους³⁰.

8) Το είδος των υποθέσεων, που αποτελούν αντικείμενο ενασχόλησης και διεκπεραίωσης από πλευράς Νομικής Υπηρεσίας, ποικίλλει σε μεγάλο φάσμα θεμάτων, σχετικών πάντως, προς τη δραστηριότητα και λειτουργία των ΟΤΑ. Προφανώς, μεγάλο τμήμα της ως άνω δικηγορικής ύλης καταλαμβάνουν ζητήματα δημοσίων συμβάσεων, υποθέσεων ΚΕΔΕ, δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου, εργατικών διαφορών, απαλλοτριώσεων και πράξεων εφαρμογής, υποθέσεων εμπραγμάτου και κτηματολογικού χαρακτήρα, αλλά και αποζημιωτικές διαφορές εξ ατυχημάτων ή λοιπών ζημιών αναγομένων στη δραστηριότητα των οργάνων των ΟΤΑ. Αντίστοιχα, η ποινική διάσταση των προαναφερθέντων ανακυπτόντων προβλημάτων, δεν μπορεί να θεωρηθεί αμελητέα, αφού, κατά το συνήθως συμβαίνον, κάθε αστική διένεξη, μπορεί κάλλιστα να έχει και την ποινική της όψη. Συναφώς, η παρεχόμενη ποινική υπεράσπιση αφορά τόσο σε αιρετούς εκπροσώπους, όσο και σε υπαλλήλους-στελέχη (εργαζομένους) του Δήμου. Ούτω, κατ' άρθρο 51 ν. 3971/2011, όπως ισχύει, ρυθμίζονται οι προϋποθέσεις παροχής νομικής υποστήριξης υπαλλήλων και αιρετών δήμων και περιφερειών. Οι ανωτέρω απολαμβάνουν τη νομική υποστήριξη από τον οικείο ΟΤΑ, εφόσον: α) έχουν ή είχαν την αντίστοιχη ιδιότητα και, σωρευτικά, β) διέπραξαν το αδίκημα για το οποίο διώκονται ποινικά, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Η παρεχόμενη νομική υποστήριξη περιορίζεται σε περιπτώσεις ποινικής δίωξης και δεν εκτείνεται σε περιπτώσεις αστικής ή πειθαρχικής δίωξης των. Η εκπροσώπηση γίνεται από δικηγόρο του ΟΤΑ, μετά από αί-

³⁰ Πράξη 29/2016 Ελεγκτικό Συνέδριο, Τμήμα Ι (σε συμβούλιο)

τηση του ενδιαφερομένου, ύστερα από απόφαση της οικονομικής επιτροπής. Στο σημείο αυτό είναι άξιο επισήμανσης το γεγονός, ότι αναγκαστικά θετική εισήγηση της Νομικής Υπηρεσίας του ΟΤΑ, η οποία οφείλει να προβεί σε, κατ' αρχήν, έλεγχο της δικογραφίας και να αναφέρει τους λόγους που άγουν στην νομική υποστήριξη. Σε περίπτωση έκδοσης αρνητικής αιτιολογημένης εισήγησης από τη Νομική Υπηρεσία, λόγω βασιμότητας άσκησης της ποινικής δίωξης, κατά την κυριαρχική της κρίση, δεν δύναται να παρασχεθεί νομική υποστήριξη από τον ΟΤΑ. Προσέτι, ειδικότερη περίπτωση αποτελεί η άσκηση ποινικής δίωξης, συνέπεια καταγγελίας εκ μέρους οργάνου ΟΤΑ ή κατόπιν έκθεσης από αρμόδια δημόσια αρχή (Γενικό Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, Σώμα Επιθεωρητών-Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης, κ.ά.), οπότε ο διωκόμενος, ομοίως, δεν απολαμβάνει το δικαίωμα της νομικής υποστήριξης (άρθρο 51 ν. 3979/ 2011 (ΦΕΚ Α' 138/2011), με το οποίο αντικαταστάθηκε το άρθρο 244, παρ. 5, περ. στ του Ν. 3852/2010) ³¹.

9) Ο ρόλος του δικηγόρου, ο οποίος συνδέεται με έμμισθη εντολή με ΟΤΑ, προσομοιάζει, αναλογικά, με αυτόν του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, καθώς στην αρμοδιότητα αμφοτέρων ανήκει η νομική υποστήριξη, για τον μεν δικηγόρο, του ΟΤΑ, για δε το ΝΣΚ, του Κράτους, οι οποίοι ενεργούν με άξονα την προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος ³². Συνάμα, όμως, διαφοροποιείται στη λειτουργία, καθώς η Νομική Υπηρεσία κάθε Δήμου περιλαμβάνεται στο οργανόγραμμα του ν.π. και δεν λειτουργεί ανεξάρτητα από αυτό. Αντιστοιχίες στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας, δύναται να επιχειρηθούν με νομικά τμήματα-διευθύνσεις επιχειρήσεων-οργανισμών, τομέας ο οποίος έχει αναπτυχθεί σε μέγεθος και status τα τελευταία χρόνια ^{33, 34}. Ενώ είναι κοινά αποδεκτό ότι η λειτουργία νομικής υπηρεσίας, εντός της οντότητας, δύναται να την ωφελήσει σημαντικά, υπάρχει εξαιρετική δυσκολία ποσοτικοποίησης και παρουσίασης της αξίας αυτής της ωφέλειας. Τούτο διότι, ενώ η μείωση κόστους, ως μετρήσιμο μέγεθος, μπορεί να παρουσιαστεί, η αξία μη μετρήσιμων (άϋλων) ωφελειών, όπως λχ. οι

³¹ Εγκύκλιος 35379/2013/17-3-2014 Υπ. Εσωτερικών, Γεν. Δ/νση Τοπικής Αυτ/σης, ΑΔΑ ΒΙΞΡΝ-ΒΧΑ

³² Με το άρθρο 100Α του Συντάγματος το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, ως μεγάλο σώμα της διοίκησης, καθίσταται συνταγματικά προβλεπόμενος και κατοχυρωμένος θεσμός. Το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (Ν.Σ.Κ.) αποτελεί ενιαία, ανώτατη Αρχή του Κράτους και υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Οικονομικών (Ν. 3086/2002, ΠΔ 238/2003), www.nsk.gr, 20-2-2017

³³ Τα νομικά τμήματα επιχειρήσεων σε Ευρώπη, Μέση Ανατολή και Αφρική έχουν αυξηθεί κατά 60% μεταξύ των ετών 2010-2014, In-house legal teams balance profit against morality, Financial Times, <https://www.ft.com/content/c264c0d2-234e-11e6-9d4d-c11776a5124d>, 21-2-2017

³⁴ Growing influence of GCs revealed by Law Society report, <http://www.lawsociety.org.uk/news/press-releases/growing-influence-of-gcs-revealed-by-law-society-report>, 15-1-2017

γνώσεις (εξειδικευμένες) των νομικών συμβούλων και οι νομικές ενέργειες πρόληψης. είναι πολύ δύσκολο να υπολογιστεί ³⁵. Καθώς, οι απαιτήσεις από τα νομικά τμήματα αλλάζουν διαρκώς, η νομική υπηρεσία κάθε οργανισμού πρέπει συνεχώς να προσαρμόζεται και να αναπτύσσεται, ώστε να τις ικανοποιεί. Ως κριτήρια επιτυχίας λογίζονται η ποιότητα, η αίσθηση του προσανατολισμού του οργανισμού, η αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα, η αίσθηση του κόστους, η ικανότητα παροχής στρατηγικής συμβουλής. Ανάλογα με το είδος και το μέγεθος του οργανισμού, σε αριθμό εργαζομένων, κύκλο εργασιών-προϋπολογισμό, της φύσης του και περιβάλλοντος δράσης του, το νομικό τμήμα στελεχώνεται κατ' αριθμό και βαθμό εξειδίκευσης δικηγόρων ³⁶ και οργανώνεται σε κεντρικό επίπεδο ³⁷ ή αποκεντρωμένα, αναγκαίες δε συνθήκες επιτυχίας λογίζονται η παροχή στους νομικούς δυνατότητας διαρκούς επιμόρφωσης και ανάπτυξης των γνώσεων και δεξιοτήτων τους, η βέλτιστη διαχείριση της γνώσης και η χρήση νέων τεχνολογιών.

10) Τα παρατηρούμενα προβλήματα κατά την εκδήλωση των νομικών υπηρεσιών εντοπίζονται, μεταξύ άλλων, στο ότι διάφορες δημοτικές υπηρεσίες δεν διαθέτουν πλήρες και ψηφιοποιημένο αρχείο, σχετικά με τις υποθέσεις χειρισμού τους, το οποίο έτσι θα ήταν άμεσα διαθέσιμο στους δικηγόρους του Δήμου, εις τρόπο ώστε, τελικά, ο εφοδιασμός των τελευταίων με το αναγκαίο υλικό, κατά κυριολεξία η επαρκής ενημέρωση τους περί των ακριβών πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης που χειρίζονται, να προκύπτει ως ζητούμενο κάθε φορά και όχι ως αυτονόητο δεδομένο. Επιπλέον, η εκάστοτε βούληση των διαφόρων δημοτικών οργάνων, μπορεί να διαφοροποιείται από περίπτωση σε περίπτωση, δοθέντος ότι η δράση των αιρετών εκπροσώπων μάλλον επικαθορίζεται από κριτήρια «πολιτικής» και όχι νομικής ορθότητας, με αποτέλεσμα να ανακύπτει ενίοτε ζήτημα ενιαίας αντιμετώπισης όμοιων υποθέσεων. Τέλος, η εκδήλωση κάθε νομικής ενέργειας υπάγεται σε χρονοβόρα γραφειοκρατική διαδικασία έγκρισης ώστε το έργο των δικηγόρων να επιβαρύνεται υπέρμετρα σε βάρος του διαθέσιμου χρόνου τους για την καλύτερη αντιμετώπιση της υπόθεσης.

³⁵ Establishing the In-House Law Department: A Guide for an Organization's First General Counsel, ACC Association of Corporate Counsel, http://www.acc.com/_cs_upload/vl/membersonly/InfoPAK/1313060_1.pdf, 20-1-2017

³⁶ A guide for general counsel - Structuring your legal team, DLA Piper, https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Publications/2015/01/WIN_Structuring_Your_Legal_Team.pdf, 10-1-2017

³⁷ Making a case for centralising the in-house legal function, <http://www.inhousecommunity.com/article/making-a-case-for-centralising-the-in-house-legal-function>, 10-1-2017

2.5 Κόστος δικηγορικής υπηρεσίας

1) Ο Κώδικας Δικηγόρων (ν. 4194/2013, όπως έχει μέχρι σήμερα τροποποιηθεί και ισχύει) ορίζει ότι η αμοιβή του δικηγόρου ορίζεται ελεύθερα με έγγραφη συμφωνία με τον εντολέα του ή τον αντιπρόσωπο του. Σε περίπτωση ανυπαρξίας συμφωνίας, η αμοιβή καθορίζεται, τελικά, με βάση τις αμοιβές του Παραρτήματος Ι του παραπάνω Κώδικα, οι οποίες αποτελούν τα ποσά αναφοράς για τον υπολογισμό εισφορών-κρατήσεων, τις οποίες υποχρεούνται να προκαταβάλλουν οι δικηγόροι ενώπιον των δικαστηρίων ή δικαστικών συμβουλίων, ως και κάθε είδους αρχών (ανακριτικών, εισαγγελικών, διοικητικών κλπ.). Στα Παραρτήματα του άνω νόμου, οι υποθέσεις διακρίνονται ανά διαδικασία (πολιτικές, ποινικές, διοικητικές) και βαθμίδα (λ.χ. Πρωτοδικείο, Εφετείο, Άρειος Πάγος) και αντίστοιχα κυμαίνονται τα ποσά αμοιβής. Ενδεικτικά, η παράσταση με κατάθεση προτάσεων ενώπιον του Ειρηνοδικείου ανέρχεται στο ποσό των 168 ευρώ, η παράσταση με κατάθεση προτάσεων ενώπιον του Αρείου Πάγου ορίζεται στο ποσό των 993 ευρώ.

2) Οι δικηγόροι που παρέχουν υπηρεσίες με σχέση πάγιας και περιοδικής έμμισθης εντολής στους φορείς που αναφέρονται στις διατάξεις της εγκυκλίου Υπ. Οικ. 2/31029/ΔΕΠ/06.05.2016, κατατάσσονται ως εξής (άρθρο 9 παρ. 10 ν. 4354/2015):

Πίνακας 2.1

Αμοιβές Δικηγόρων με έμμισθη εντολή

Κατηγορία	Κατάταξη	Βασικός μισθός
Δικηγόροι στο Πρωτοδικείο	Μ.Κ. 3 της Π.Ε. κατηγορίας	1.210 €
Δικηγόροι στο Εφετείο	Μ.Κ. 10 της Π.Ε. κατηγορίας	1.623 €
Δικηγόροι στον Άρειο Πάγο	Μ.Κ. 15 της Π.Ε. κατηγορίας.	1.918 €

Πέραν του βασικού μισθού, δικαιούνται τη χορήγηση οικογενειακής παροχής (άρθρο 15), επιδόματος θέσης ευθύνης (άρθρο 16), επιδόματος απομακρυσμένων-παραμεθωρίων περιοχών (άρθρο 19), καθώς και την τυχόν προσωπική διαφορά του άρθρου 27³⁸. Προσέτι, οι εντολείς επιβαρύνονται με τις εργοδοτικές ασφαλιστικές εισφορές. Μέχρι το έτος 2016, οι ΟΤΑ κατέβαλαν ασφαλιστικές εργοδοτικές εισφορές

³⁸ Υπ. Οικ. 2/31029/ΔΕΠ/ 06.05.2016, Ερωτήσεις - Απαντήσεις σχετικά με το ενιαίο μισθολόγιο ν. 4354/2015

μόνο κλάδου σύνταξης, υπέρ Τομέα Ασφάλισης Νομικών (ΤΑΝ) και Τ.Ε.Α.Δ του Ε.Τ.Ε.Α³⁹.

3) Στο πλαίσιο λειτουργίας των ΟΤΑ και για την αντιμετώπιση νομικών υποθέσεων τους, μπορεί να προσλαμβάνονται και εξωτερικοί δικηγόροι, ανά υπόθεση αμειβόμενοι κατά παρέκκλιση των νόμιμων αμοιβών που προβλέπονται από τον Κώδικα των Δικηγόρων. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι ο προσδιορισμός της αμοιβής του ως άνω δικηγόρου, κατά παρέκκλιση των νόμιμων αμοιβών που προβλέπονται από τον Κώδικα των Δικηγόρων γίνεται με πλήρως αιτιολογημένη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου. Στην κρίση αυτή καταλήγει το Δημοτικό Συμβούλιο συνεκτιμώντας τη φύση των σχετικών υποθέσεων, ως εξειδικευμένων, για τις οποίες είναι πιθανόν να χρειαστεί ο δικηγόρος και τις υπηρεσίες τεχνικού συμβούλου ειδικού στα ερευνώμενα ζητήματα. Συνήθως, η ανάθεση σε εξωτερικό δικηγόρο γίνεται ακριβώς λόγω της πολυπλοκότητας των νομικών θεμάτων και της ιδιαίτερης σημασίας τους για τα συμφέροντα του Δήμου και της ευχέρειας του Δήμου να προσλαμβάνει όχι τον οικονομικότερο δικηγόρο, αλλά αυτόν που θα μπορέσει με επιτυχία να προασπίσει τα συμφέροντά του, φροντίζοντας, όμως, ταυτόχρονα, να επιτύχει την ελάχιστη δυνατή οικονομική επιβάρυνσή του. Σε συγκεκριμένη ανάλογη περίπτωση, το Ελεγκτικό Συνέδριο έκρινε ότι η κατά παρέκκλιση των προβλεπόμενων στον Κώδικα Δικηγόρων, νόμιμων αμοιβών, προσδιορισθείσα αμοιβή εξωτερικού δικηγόρου ως αποτέλεσμα της προσπάθειας του Δήμου α) να εξασφαλίσει την εκπροσώπηση των συμφερόντων του από το συγκεκριμένο Δικηγόρο, λόγω των εξειδικευμένων γνώσεων και της εμπειρίας του σε σχετικά θέματα, και β) να επιτύχει τη μικρότερη δυνατή επιβάρυνση των οικονομικών του σε σχέση με την επιλογή του συγκεκριμένου προσώπου, δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο και ως εκ τούτου είναι νόμιμη⁴⁰.

4) Σημειώνεται, ακόμα, ότι, πλέον, οι δικηγορικές αμοιβές, επιβαρύνονται με φόρο προστιθέμενης αξίας. Στις διατάξεις του ν. 2859/2000 «Κύρωση κώδικος φόρου προστιθέμενης αξίας» (ΦΕΚ 248/2000, πρώτο τεύχος), ορίζεται: «Άρθρο 1 («επιβολή του φόρου»): Επιβάλλεται φόρος κύκλου εργασιών με την ονομασίαν «φόρος προστιθέμενης αξίας» σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου. Ο φόρος αυτός επιρρίπτεται από τον κατά νόμον υπόχρεο σε βάρος του αντισυμβαλλομένου. Άρθρο 2 («αντικείμενο του φόρου»): 1. Αντικείμενο του φόρου είναι: α) ... η παροχή υπηρεσιών, εφόσον πραγματο-

³⁹ Άρθρο 14 παρ. 2 ν.1868/89, όπως αντικαταστάθηκε από άρθρο 37 παρ.1 του Ν.2145/93

⁴⁰ Πράξη 157/2016 Ελ.Συν.Κλιμ.Τμ.1, www.dimosnet.gr, 27-2-2017

ποιούνται από επαχθή αιτία στο εσωτερικό της Χώρας από υποκείμενο στον φόρο που ενεργεί με αυτή την ιδιότητα. Άρθρο 3 («υποκείμενοι στον φόρο»): 1. Στο φόρο υπόκειται: α) κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ημεδαπό ή αλλοδαπό ή ένωση προσώπων, εφόσον ασκεί κατά τρόπο ανεξάρτητο οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από τον τόπο εγκατάστασης τον επιδιωκόμενο σκοπό ή το αποτέλεσμα της δραστηριότητος αυτής. ...Άρθρο 22 («απαλλαγές στο εσωτερικό της Χώρας»): 1. Απαλλάσσονται από το φόρο: ε) οι παροχές ιατρικής περίθαλψης οι οποίες πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της άσκησης ιατρικών επαγγελματιών καθώς και οι παροχές υπηρεσιών από ψυχολόγους, μαίες, νοσοκόμους, φυσιοθεραπευτές, λογοθεραπευτές και εργοθεραπευτές (όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 62 παρ. 3 ν. 3842/2010 (ΦΕΚ 58/2010, πρώτο τεύχος)». Από τα παραπάνω σαφώς προκύπτει ότι: α) Ο φ.π.α. είναι φόρος κύκλου εργασιών (δηλαδή πλήττει τα ακαθάριστα έσοδα του υποκειμένου στον φόρο). Ο φόρος αυτός α) επιρρίπτεται σε βάρος του αντισυμβαλλόμενου, αλλά β) δεν είναι παρακρατούμενος. Ο τελικός καταναλωτής (και προκειμένου περί παροχής υπηρεσιών, ο δέκτης αυτών) υφίσταται πράγματι το φορολογικό βάρος, αλλά τη φορολογική υποχρέωση υπέχει ο υποκείμενος στον φόρο ο οποίος όταν καταβάλλει τον φ.π.α., εκπληρώνει δική του υποχρέωση προς το Ελληνικό Δημόσιο και όχι υποχρέωση τρίτου (Ν.Σ.Κ. 530/2006, 395/2010). γ) Στο άρθρο 22 παράγρ. 1 του κώδικος φ.π.α. προβλέπονται απαλλαγές από τον φόρο στο εσωτερικό της Χώρας. Ειδικότερα στην περίπτωση ε' της ως άνω παρ. 1 του άρθρου 22, όπως είχε αντικατασταθεί με την παρ. 3 του άρθρου 24 του ν. 2873/2000 (ΦΕΚ 285/2000, τεύχος πρώτον) οριζόνταν ότι απαλλάσσονταν από τον φ.π.α., «η παροχή υπηρεσιών από δικηγόρους, συμβολαιογράφους, αμίσθους υποθηκοφύλακες, δικαστικούς επιμελητές, ιατρούς, οδοντιάτρους, ψυχολόγους, μαίες, νοσοκόμους και φυσιοθεραπευτές». Όμως με την παρ. 3 άρθρου 62 ν. 3842/2010, αντικαταστάθηκε η περίπτωση ε' παρ. 1 άρθρου 22 του κώδικος φ.π.α. και κατά τη νέα διάταξη απαλλάσσονται από το φόρο «οι παροχές ιατρικής περίθαλψης, οι οποίες πραγματοποιούνται στο πλαίσιο άσκησης ιατρικών επαγγελματιών καθώς και οι παροχές υπηρεσιών από ψυχολόγους, μαίες, νοσοκόμους, φυσικοθεραπευτές, λογοθεραπευτές και εργοθεραπευτές». Το άρθρο 21 παρ. 1 του ως άνω νόμου, όπως τα δύο πρώτα εδάφια της εν λόγω παραγράφου αντικαταστάθηκαν ήδη με την ως άνω παράγραφο 1 του άρθρου τετάρτου του ν. 3845/2010, ορίζει ότι ο συντελεστής του φόρου προστιθεμένης αξίας ορίζεται σε είκοσι τρία τοις εκατό (23%) στη φορολογητέα αξία. Κατ' εξαίρεση, για τα αγαθά και τις υπηρεσίες που περιλαμβάνονται στο παράρτημα ΙΙΙ του νόμου, [όπου δεν περιλαμβάνεται η παροχή υπηρεσιών δικηγόρου] ο συντελεστής του φόρου ορίζεται σε ένδεκα τοις εκατό (11%)». Εν όψει των παραπάνω, η

παροχή υπηρεσιών από δικηγόρους, η οποία απαλλασσόταν του φόρου προστιθέμενης αξίας βάσει ειδικής (απαλλακτικής) διάταξης, δεν απαλλάσσεται πλέον, αλλά υπάγεται στον εν λόγω φόρο και δη με συντελεστή ανερχόμενο σε είκοσι τρία επί τοις εκατό (23%) και ήδη 24%, επί της φορολογητέας αξίας, εφ' όσον δεν υπήχθη ειδικώς σε μειωμένο συντελεστή^{41, 42}.

Πίνακας 2.2

Ενδεικτικός υπολογισμός ελάχιστου κόστους παράστασης με ΦΠΑ

	ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ	ΤΙΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ σε € (+ΦΠΑ)
1	ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΕΙΟ	207
2	ΜΟΝ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	270
3	ΠΟΛΥΜ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	480
4	ΕΦΕΤΕΙΟ	580
5	ΜΟΝ. ΠΛΗΜ/ΚΕΙΟ	144
6	ΤΡΙΜ. ΠΛΗΜ/ΚΕΙΟ	264
7	ΜΟΝ. ΔΙΟΙΚ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	184
8	ΤΡΙΜ. ΔΙΟΙΚ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	355
9	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΦΕΤΕΙΟ	420
10	ΣΤΕ	1.208
11	ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ	409
12	ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ	1.222

5) Κατ' άρθρο 61 Κώδικα Δικηγόρων: *«1. «Ο δικηγόρος για την άσκηση κάθε είδους ενδίκων βοηθημάτων ή μέσων και για την παράστασή του ενώπιον των δικαστηρίων και των δικαστικών συμβουλίων, ενώπιον δικαστών με την ιδιότητά τους ως ανακριτών ή*

⁴¹ Σ.τ.Ε. 909/2011 ανηρτημένη στη διαδικτυακή ιστοσελίδα της Τ.Ν.Π. «νόμος»

⁴² Γνωμοδότηση 347/2012 ΝΣΚ, Τμήμα Ε', www.nsk.gr

εισηγητών ή εντεταλμένων δικαστών και γενικά για την παροχή υπηρεσιών, που σχετίζονται με την έναρξη και τη διεξαγωγή της δίκης, το στάδιο της απόπειρας συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς ή της εξωδικαστικής διαμεσολάβησης ή δικαστικής μεσολάβησης ή της διαδικασίας εκούσιας δικαιοδοσίας, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και οι διαδικασίες παροχής προσωρινής δικαστικής προστασίας ή έκδοσης δικαστικής διαταγής, υποχρεούται να προκαταβάλει στον οικείο Δικηγορικό Σύλλογο εισφορές, αποκλειστικά και μόνο στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο Παράρτημα ΙΙΙ, οι οποίες προορίζονται για: αα) την κάλυψη των λειτουργικών δαπανών των υπηρεσιών του Συλλόγου, ββ) την απόδοση ως πόρου, στον τομέα Επικουρικής Ασφάλισης Δικηγόρων (ΤΕΑΔ) του Ενιαίου Ταμείου Ανεξάρτητα Απασχολουμένων (ΕΤΑΑ), γγ) την απόδοση ως πόρου στον αντίστοιχο για κάθε Δικηγορικό Σύλλογο Τομέα Προνοίας - Υγείας του ΕΤΑΑ ή Ταμείο Αλληλοβοήθειας ή Λογαριασμούς Ενίσχυσης και Αλληλοβοήθειας Δικηγόρων (ΛΕΑΔ) και δδ) την απόδοση ως πόρου στον Ειδικό Διανεμητικό Λογαριασμό νέων δικηγόρων του άρθρου 33 του ν. 2915/ 2001 (Α' 109), όπου ισχύει. 2. Οι εισφορές αυτές είναι πάγια ποσά για κάθε διαδικαστική πράξη ή παράσταση δικηγόρου, όπως καθορίζονται στο Παράρτημα ΙΙΙ. 3. Από την υποχρέωση της προκαταβολής, που ορίζεται και υπολογίζεται σύμφωνα με την παράγραφο 1, απαλλάσσονται οι δικηγόροι όταν παρέχουν υπηρεσίες στους εαυτούς τους, καθώς και όταν εκπροσωπούν: α) διαδίκους που αναγνωρίζονται ότι δικαιούνται του ευεργετήματος πενίας, σύμφωνα με τα άρθρα 194 έως 204 του Κ.Πολ.Δ., ή δικαιούχους νομικής βοήθειας σύμφωνα με το ν. 3226/2004 (Α' 24), β) διαδίκους που εμπίπτουν στις διατάξεις του άρθρου 82 παράγραφος 2 και της περίπτωσης θ' της παραγράφου 1 του άρθρου 95 του Κώδικα, γ) το Δημόσιο, δ) τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης και τα λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, με σύμβαση πάγιας αντιμισθίας. Η συνδρομή των περιπτώσεων β', γ' και δ' αποδεικνύεται με υπεύθυνη δήλωση του πληρεξούσιου δικηγόρου. Σε κάθε άλλη περίπτωση που ο δικηγόρος συνδέεται με τον εντολέα του με σύμβαση πάγιας αντιμισθίας, η οποία έχει γνωστοποιηθεί στον οικείο Δικηγορικό Σύλλογο, η υποχρέωση προκαταβολής της παραγράφου 1 βαρύνει τον διάδικο, για την καταβολή όμως του ποσού ευθύνεται εις ολόκληρον και ο δικηγόρος. 4. Ο δικηγόρος για την κατάθεση κάθε είδους ενδίκων βοηθημάτων ή μέσων, καθώς και για την παράστασή του κατά τη συζήτηση των ανωτέρων ενδίκων βοηθημάτων ή μέσων ενώπιον των δικαστηρίων και δικαστών οφείλει, στο πλαίσιο της υποχρέωσης προκαταβολής της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, να καταθέτει το σχετικό γραμμάτιο καταβολής, αλλιώς η αντίστοιχη διαδικαστική πράξη είναι απαράδεκτη. Επίσης, για την παράσταση ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων κάθε βαθμού, των ανακριτών ή ανα-

κριτικών υπαλλήλων ή δικαστικών συμβουλίων, οφείλει να καταθέτει το σχετικό γραμματίο καταβολής, αλλιώς η παράστασή του δεν γίνεται δεκτή. Δεν υπάρχει υποχρέωση της προκαταβολής της παραγράφου 1 σε περίπτωση αναβολής ή ματαίωσης της συζήτησης, τυχόν δε καταβληθείσα προκαταβολή αναζητείται από τον δικηγόρο που προέβη σε αυτήν, άλλως αυτή ισχύει για τη νέα συζήτηση. 5. Δικηγόρος που παραβιάζει την υποχρέωση προκαταβολής της παραγράφου 1 του άρθρου αυτού, υποχρεούται να καταβάλει το ποσό που όφειλε να προκαταβάλει και τιμωρείται με πρόστιμο ύψους χιλίων (1.000) έως είκοσι χιλιάδων (20.000) ευρώ, σε περίπτωση δε υποτροπής και με την πειθαρχική ποινή της προσωρινής παύσης από το δικηγορικό λειτούργημα από δεκαπέντε (15) ημέρες μέχρι έξι (6) μήνες...». Από την υποχρέωση της προκαταβολής και αντίστοιχα προσκόμισης σχετικού γραμματίου προείσπραξης δικηγορικής αμοιβής, απαλλάσσονται οι δικηγόροι, όταν παρέχουν υπηρεσίες στους εαυτούς τους, καθώς και όταν εκπροσωπούν τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης και τα λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, με σύμβαση πάγιας αντιμισθίας. Συναφώς, οι δικηγόροι δεν τυγχάνουν απαλλαγής, όταν εκπροσωπούν ΟΤΑ κατ' ανάθεση υπόθεσης.

2.6 Ανακεφαλαίωση

Η διαμεσολαβητική συμμετοχή του δικηγόρου στην άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας των αρμοδίων οργάνων της πολιτείας, αναδεικνύεται διαχρονική με αποφασιστική σημασία και ρόλο. Η αξιοποίηση από τους ΟΤΑ των επιστημόνων του νομικού κλάδου, ως συνεργατών τους επί παγία αντιμισθία, ικανοποιεί πραγματικές ανάγκες, στο μέτρο που θα πρέπει να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά και γρήγορα τα κάθε φορά ανακύπτοντα ζητήματα λειτουργίας των ΟΤΑ, αλλά και να διασφαλίζονται ικανοποιητικά τα σχετικά συμφέροντά τους. Η ενημέρωση περί της νομιμότητας και διαρκής παρότρυνση-καθοδήγηση για την τήρησή της, κατά την άσκηση της δημοτικής εξουσίας, συνιστούν πρωτεύουσα μέριμνα των παρεχόμενων δικηγορικών συμβουλών. Προφανώς, κάθε διοικητικός οργανισμός και, εν προκειμένω, δήμος, αξιολογεί και αποδέχεται με διαφορετικό τρόπο τις ως άνω παραμέτρους συνδρομής στη λειτουργική του δράση. Ευνόητα, τούτο εξαρτάται από το βαθμό ωριμότητας και υπευθυνότητας του επικεφαλής, καθώς και των λοιπών μελών της αιρετής ηγεσίας, την εκπαίδευση και την νοοτροπία της υπαλληλίας, αλλά και τη διάθεση επιμονής του νομικού προσωπικού

στην απαρέγκλιτη εφαρμογή του περιεχομένου της αρχής της νομιμότητας από πλευράς αρμοδίων οργάνων κατά τη διενέργεια οποιασδήποτε διοικητικής τους πράξης.

Η περίπτωση του Δήμου Καλαμάτας παρουσιάζει ενδιαφέρον από την πλευρά της αμφισήμεντης σχέσης τους με την Νομική Υπηρεσία που συγκρότησε, ως στοιχείο αποδοτικής και αποτελεσματικής συνεργασίας τους, υπό το πρίσμα, βέβαια, της πολυπλοότητας των αντιμετωπιζόμενων προβλημάτων και των υφιστάμενων περιθωρίων περαιτέρω βελτίωσης των σημειούμενων αποτελεσμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

3.1 Εισαγωγή

Το ειδικότερο περιεχόμενο της συνεργασίας μεταξύ του Δήμου Καλαμάτας και της Νομικής του Υπηρεσίας, αποτελεί αντικείμενο της ανάλυσης που ακολουθεί. Οι πτυχές της συν-λειτουργίας αυτής, σχετικά με τον τρόπο και την αποτελεσματικότητα της επαφής των δικηγόρων του Δήμου με το προσωπικό των υπηρεσιών του, τα προβλήματα που καταγράφονται στο πεδίο αυτό, οι πιθανές αιτίες τους, το διακύβευμα κάθε περίπτωσης, τα αναγκαία μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν κλπ, συνιστούν σημεία της παρακάτω εξεταστικής προσέγγισης και μελετητικού προβληματισμού, υπό το πρίσμα τού τυχόν προκύπτοντος οικονομικού οφέλους για το Δήμο (από τη λειτουργία της Νομικής Υπηρεσίας), ενόψει τόσον των δικαστικών και εξωδίκων αποτελεσμάτων που επιτυγχάνονται, όσον και των αντίστοιχων ενεργειών εις βάρος του που αποτρέπονται.

Η ιδιαίτερη φύση του δικηγορικού λειτουργήματος υπό το πρίσμα της ένταξης του στην υπηρεσιακή δομή του Δήμου επικαθορίζει τον τρόπο εργασίας των δικηγόρων, αφού είναι ανεξάρτητοι μεν από την λειτουργία των λοιπών δημοτικών υπηρεσιών, ταυτόχρονα, όμως, είναι αρμόδιοι για την επίλυση των ανακυπτόντων ζητημάτων κατά τη δράση τους, στο βαθμό, βέβαια, της τυχόν επιτευχθείσας αποτελεσματικής μεταξύ τους συνεργασίας, κάτι όμως, που στις περισσότερες των περιπτώσεων είναι ζητούμενο και καθόλου δεδομένο, για λόγους που ενδεικτικά συγκεκριμενοποιούνται παρακάτω.

3.2 Αναφορικά στοιχεία Δήμου Καλαμάτας

3.2.1 Γενικά χαρακτηριστικά

Ο Δήμος Καλαμάτας, ο οποίος συστάθηκε με τον ν. 3852/7-7-2010 «*Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικρά-*

της», την 1η Ιανουαρίου 2011, προέκυψε από τη συνένωση των πρώην Δήμων Άριος, Αρφαρών, Θουρίας και Καλαμάτας. Η έκταση του νέου Δήμου είναι 440,3 km² και ο πληθυσμός του 69.849 κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή του έτους 2011 (ΦΕΚ Β' 3465/28-12-2012). Έδρα του νέου Δήμου είναι η Καλαμάτα. Χωρικά, η ενότητα του Δήμου Καλαμάτας βρίσκεται στο κεντρικό και ανατολικό τμήμα του Μεσσηνιακού κόλπου. Τα όρια του Δήμου Καλαμάτας απεικονίζονται στον παρακάτω χάρτη:

Όρια Δήμου Καλαμάτας

Κύριο χαρακτηριστικό και πλεονέκτημα του Δήμου Καλαμάτας είναι το πλούσιο και πολύμορφο φυσικό περιβάλλον. Οι δημοτικές και τοπικές ενότητες ποικίλλουν σε πεδινές, ημιορεινές και ορεινές, καλύπτοντας όλο το φάσμα του γεωγραφικού ανάγλυφου. Έχει σχετικά καλή ρυμοτομία, σύγχρονο δίκτυο ηλεκτροφωτισμού και αρκετούς χώρους αναψυχής (παιδικές χαρές, πάρκα κ.λ.π.) και πρασίνου. Εξέχουσας σημασίας για το φυσικό τοπίο είναι η ακτογραμμή της πόλης της Καλαμάτας που εγγίζει τα 10 χιλιόμετρα περίπου καθώς και η παραλία της, η οποία έχει βραβευτεί με γαλάζια σημαία τα προηγούμενα χρόνια. Η παραλία είναι εύκολα προσβάσιμη, με καθαρά νερά, αποτελώντας πόλο έλξης για τους επισκέπτες ⁴³.

3.2.2 Κατευθύνσεις και προτεραιότητες της Δημοτικής Αρχής

Το όραμα της Δημοτικής Αρχής αποτελεί τη συνοπτική διατύπωση της μελλοντικής επιθυμητής κατάστασης του Δήμου για την τρέχουσα δημοτική περίοδο, την οποία

⁴³ Διαδικτυακός τόπος Δήμου Καλαμάτας

η Δημοτική Αρχή θα επιδιώξει με την εφαρμογή της επιλεγόμενης στρατηγικής και με την ευρύτερη κοινωνική συναίνεση. Με την υπ' αρ. 533/2015 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας ⁴⁴ εγκρίθηκε το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαμάτας 2015-2019, Α' Φάση – Στρατηγικός Σχεδιασμός. Το όραμα της Δημοτικής Αρχής του Δήμου Καλαμάτας για την περίοδο 2015 - 2019 είναι: *«Ένας σύγχρονος και λειτουργικός Δήμος, με προσήλωση στην εξυπηρέτηση του πολίτη και τη βελτίωση της καθημερινότητας και του επιπέδου ζωής του. Με στήριξη μιας τοπικής κοινωνίας που να χαρακτηρίζεται από συνεχή αλληλεγγύη και σεβασμό στα δικαιώματα και τις ανάγκες κάθε μέλους της. Με συνεχή ανάπτυξη του πολιτισμού, του αθλητισμού και με διαρκή φροντίδα για την προβολή του τοπικού προϊόντος, μέσω της ανάδειξης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής. Με συστηματική πορεία προς την κοινωνία της γνώσης μέσω της ενίσχυσης των υποδομών παιδείας και της συνεχούς στήριξης της νεολαίας. Με σεβασμό στο περιβάλλον και με επίκεντρο τον άνθρωπο»*. Οι κατευθυντήριες αρχές που υιοθετούνται για την προσέγγιση του οράματος και διέπουν τη λειτουργία της Δημοτικής Αρχής και γενικότερα τον τρόπο διοίκησης των τοπικών υποθέσεων, προσδιορίζονται μέσω της αναπτυξιακής στρατηγικής του Δήμου, η οποία διαμορφώνεται και οριοθετείται: α) από τον προσδιορισμό των κρίσιμων ζητημάτων τοπικής ανάπτυξης με όρους βιωσιμότητας και αειφορίας, β) την στρατηγική ποιότητας στον αγροτικό τομέα, γ) την προώθηση των ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, δ) τον πολιτισμό, τον αθλητισμό, την εκπαίδευση, καθώς επίσης και ε) την προστασία και την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος. Παράλληλα, διαμορφώνει και τις κατάλληλες εσωτερικές στρατηγικές επιλογές που θα διασφαλίσουν την επιτυχή προσέγγιση των ως άνω γενικών στόχων τοπικής ανάπτυξης. Ο Δήμος Καλαμάτας επιθυμεί να συνεχίσει να αποτελεί ένα σύγχρονο και λειτουργικό Δήμο με προσήλωση στην εξυπηρέτηση του πολίτη και τη βελτίωση της καθημερινότητας και του επιπέδου ζωής του, με στήριξη της τοπικής κοινωνίας που να χαρακτηρίζεται από συνεχή αλληλεγγύη και σεβασμό στα δικαιώματα και τις ανάγκες κάθε μέλους της, με συνεχή ανάπτυξη του πολιτισμού, του αθλητισμού και με διαρκή φροντίδα για την προβολή του τουριστικού προϊόντος, μέσω της ανάδειξης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής, με συστηματική πορεία προς την κοινωνία της γνώσης μέσω της ενίσχυσης των υποδομών παιδείας και της συνεχούς στήριξης της νεολαίας, με σεβασμό στο περιβάλλον και με επίκεντρο τον άνθρωπο. (559/2016 απόφαση ΔΣ Καλαμάτας).

⁴⁴ Απόφαση 533/2015 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, ΑΔΑ 6Λ6ΘΩΕΕ-ΟΤΒ

3.2.3 Οργανόγραμμα Δήμου Καλαμάτας

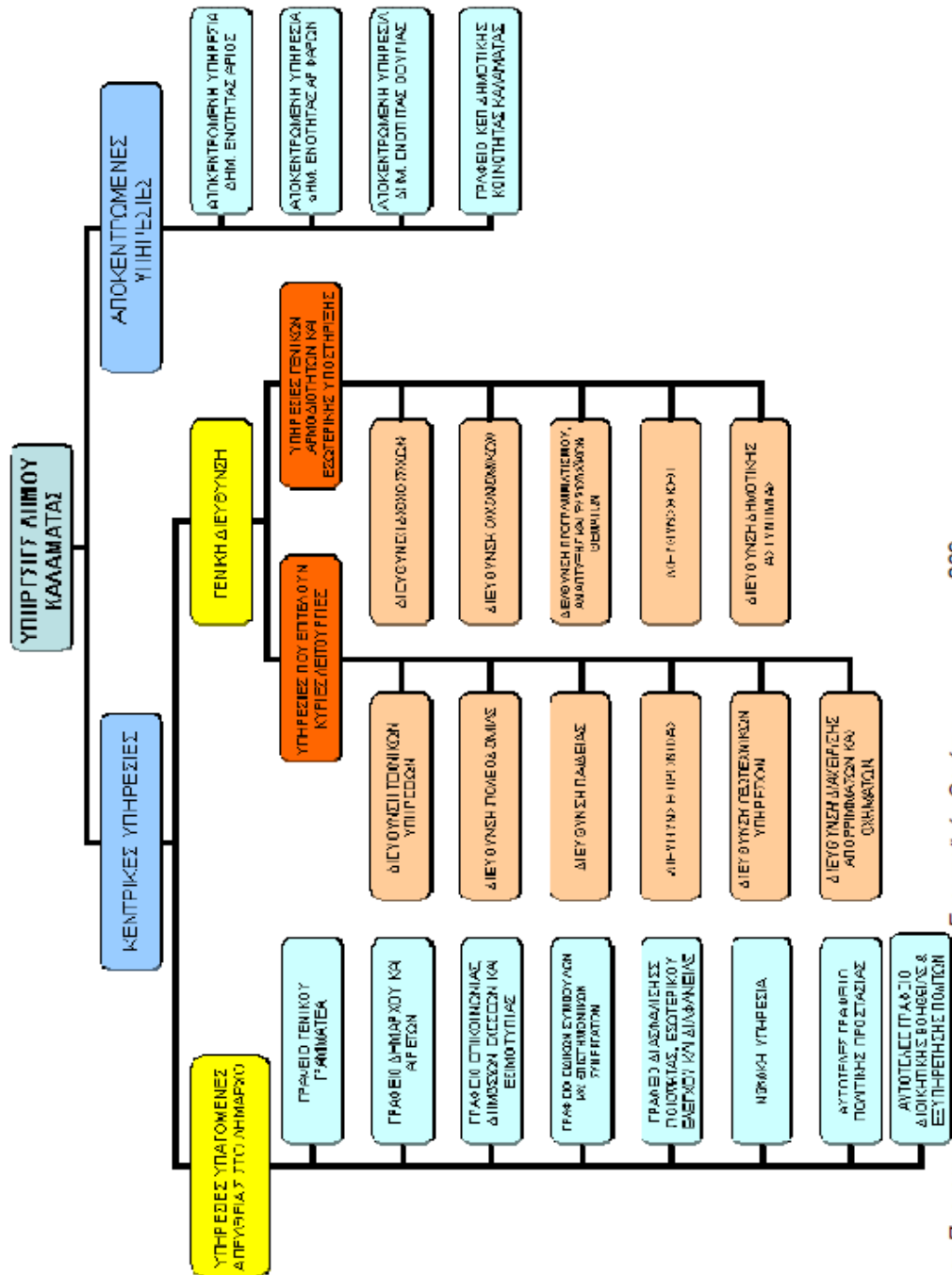
Η οργανική διάρθρωση του Δήμου Καλαμάτας, όπως αυτή προσδιορίζεται από τον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας (υπ' αρ. 590/2011 απόφαση ΔΣ Δήμου Καλαμάτας, υπ' αρ. 11070/2011 απόφαση Γενικού Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας και Ιονίου, ΦΕΚ 285/Β/13.02.2012), παρουσιάζεται στο παρακάτω Διάγραμμα 3.1. Οι οργανικές μονάδες του Δήμου Καλαμάτας, ανάλογα με το αντικείμενο και τους σκοπούς τους, διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) Κεντρικές Υπηρεσίες β) Αποκεντρωμένες Υπηρεσίες. Οι Κεντρικές Υπηρεσίες είναι εγκατεστημένες στην έδρα του Δήμου και διακρίνονται περαιτέρω σε :

α. Υπηρεσίες υπαγόμενες απευθείας στο Δήμαρχο και Υπηρεσίες Υποστήριξης, με αρμοδιότητες την παροχή επιτελικής υποστήριξης στα πολιτικά όργανα και στις δημοτικές υπηρεσίες, δηλαδή επεξεργασμένων στοιχείων και προτάσεων για τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων και την παροχή διοικητικής, οικονομικής και τεχνικής υποστήριξης σε όλες τις δημοτικές υπηρεσίες.

β. Υπηρεσίες που επιτελούν Κύριες Λειτουργίες. Αυτές διακρίνονται σε: Περιβάλλοντος και Ποιότητας Ζωής, με αρμοδιότητες που αφορούν την προστασία του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος και την προώθηση της αστικής ανάπτυξης Υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής, Υγείας, Παιδείας, Πολιτισμού και Αθλητισμού, με αρμοδιότητες που αφορούν στην κοινωνική προστασία, στην προστασία της δημόσιας υγείας και στην παροχή υπηρεσιών στους τομείς της παιδείας, του πολιτισμού και του αθλητισμού Υπηρεσίες Τοπικής Οικονομίας και Απασχόλησης, με αρμοδιότητες που αφορούν στον πρωτογενή τομέα της παραγωγής (φυτική και ζωική παραγωγή), στη μεταποίηση και στον τριτογενή τομέα (εμπόριο, τουρισμός). Οι Αποκεντρωμένες Υπηρεσίες του Δήμου είναι εγκατεστημένες στην έδρα των Δημοτικών Ενοτήτων, εξυπηρετούν τις Δημοτικές/Τοπικές Κοινότητες της Ενότητας και περιλαμβάνουν υπηρεσίες, οι οποίες υπάγονται διοικητικά σε αντίστοιχες μονάδες των Κεντρικών Υπηρεσιών του Δήμου.

Πρόσφατα, ενεκρίθη και δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, νέος Οργανισμός Εσωτερικής Υπηρεσίας του Δήμου Καλαμάτας [Ο.Ε.Υ. Δήμου Καλαμάτας, ΦΕΚ 1297/13-4-2017 τ.Β].

Διάγραμμα 3.1
ΟΕΥ Δήμου Καλαμάτας

ΠΗΓΗ: ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

3.2.4 Ανθρώπινο δυναμικό

Το ανθρώπινο δυναμικό του Δήμου Καλαμάτας ανέρχεται σε 407 άτομα και έχει τοποθετηθεί με απόφαση Δημάρχου ανά Οργανική Μονάδα, Διεύθυνση και Τμήμα του ισχύοντος ΟΕΥ. Παρουσιάζεται στους παρακάτω πίνακες και διαγράμματα σύμφωνα με τη σχέση εργασίας (μόνιμοι, ΙΔΑΧ) και φύλο, ανά εκπαιδευτική κατηγορία και σύμφωνα με την ειδικότητα (διοικητικό-τεχνικό προσωπικό). Στο Τεχνικό έχει προσμετρηθεί και το προσωπικό της Διεύθυνσης Γεωτεχνικών Υπηρεσιών. Επίσης, στο Δήμο Καλαμάτας, υπηρετεί, ανάλογα με τις εποχιακές ανάγκες, προσωπικό ΙΔΟΧ (λ.χ. ημερομίσθια ανά μήνα, δίμηνες συμβάσεις, επιδοτούμενες θέσεις εργασίας μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων), οι οποίοι δεν περιλαμβάνονται κατωτέρω:

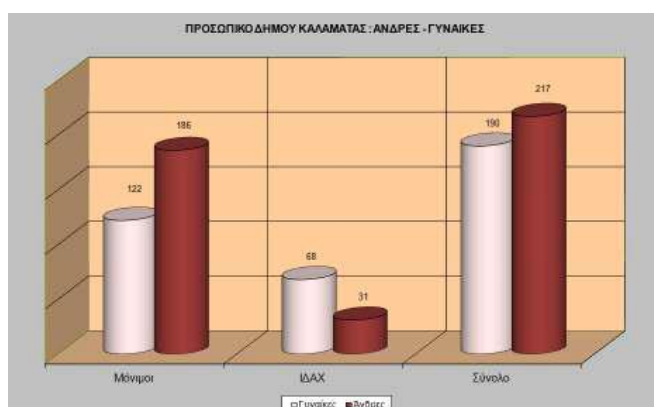
Πίνακας 3.1

Προσωπικό Δήμου Καλαμάτας : Άνδρες – Γυναίκες /σχέση εργασίας

	ΜΟΝΙΜΟΙ	ΙΔΑΧ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΝΔΡΕΣ	186	31	217
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	122	68	190
ΣΥΝΟΛΟ	308	99	407

Διάγραμμα 3.2

Προσωπικό Δήμου Καλαμάτας : Άνδρες – Γυναίκες /σχέση εργασίας

Πίνακας 3.2

Μόνιμο προσωπικό ανά εκπαιδευτική κατηγορία

Κλάδος	Αριθμός υπαλλήλων	%
ΠΕ	84	27,27
ΤΕ	59	19,16
ΔΕ	120	38,96
ΥΕ	45	14,61
Σύνολο	308	100

Πίνακας 3.3

Προσωπικό ΙΔΑΧ ανά εκπαιδευτική κατηγορία

Κλάδος	Αριθμός υπαλλήλων	%
ΠΕ	4	4,04
ΤΕ	4	4,04
ΔΕ	40	40,04
ΥΕ	51	51,52
Σύνολο	99	100

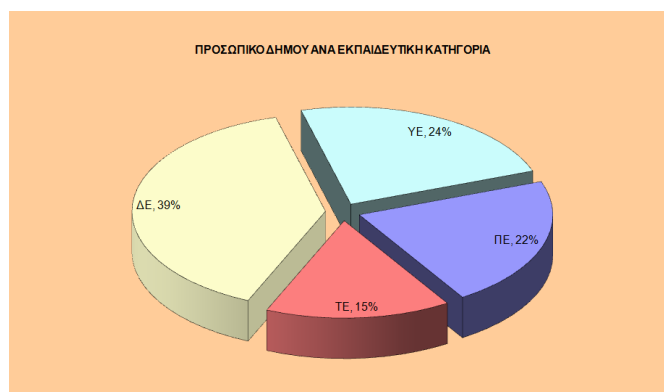
Πίνακας 3.4

Προσωπικό Δήμου Καλαμάτας ανά εκπαιδευτική κατηγορία

Κλάδος	Αριθμός υπαλλήλων	%
ΠΕ	88	21,62
ΤΕ	63	15,48
ΔΕ	160	39,31
ΥΕ	96	23,59
Σύνολο	407	100

Διάγραμμα 3.3

Προσωπικό Δήμου Καλαμάτας ανά εκπαιδευτική κατηγορία

3.3 Ένταξη Νομικής Υπηρεσίας

Στο Οργανόγραμμα περιλαμβάνεται η Νομική Υπηρεσία, ως υπηρεσία υπαγόμενη απευθείας στο Δήμαρχο. Στελεχώνεται, σήμερα, από δύο νομικούς συμβούλους-δικηγόρους, μέλη του Δικηγορικού Συλλόγου Καλαμάτας, οι οποίοι συνδέονται με το Δήμο με σχέση έμμισθης εντολής και αμείβονται επί πάγια αντιμισθία, σύμφωνα με το νόμο. Η Νομική Υπηρεσία παρέχει νομική υποστήριξη προς τα αιρετά όργανα του Δήμου και τις δημοτικές υπηρεσίες για την προώθηση των επιδιώξεων, στόχων και συμφερόντων του Δήμου. Ως έχει ήδη αναφερθεί, ενδεικτικά, οι δικηγόροι της υπηρεσίας παρέχουν νομικές συμβουλές και γνωμοδοτήσεις προς τα πολιτικά όργανα διοίκησης του Δήμου (Δημοτικό Συμβούλιο, Επιτροπές, Δήμαρχος κ.λπ.) και προς τις επί μέρους υπηρεσίες του Δήμου, καθώς και στα ιδρύματα και στα άλλα νομικά πρόσωπα αυτού. Γνωμοδοτούν για την άσκηση ή μη ενδίκων βοηθημάτων και μέσων, εκπροσωπούν τον Δήμο σε νομικές υποθέσεις ενώπιον όλων των Δικαστηρίων και οποιασδήποτε Αρχής ή τρίτου, παρίστανται ενώπιον ποινικών δικαστηρίων προς υπεράσπιση αιρετών και υπαλλήλων του Δήμου κλπ. Ο όγκος των διακινουμένων εγγράφων στο βιβλίο αλληλογραφίας της Νομικής Υπηρεσίας υπερβαίνει τις 1.000 καταχωρίσεις ετησίως τουλάχιστον. Σημειώνεται ότι σ' αυτά δεν περιλαμβάνεται το σύνολο των εν γένει δικαστικών εγγράφων (δικογράφων, προτάσεων κλπ), που συντάσσονται από τους δικηγόρους και κατατίθενται στις δικαστικές αρχές. Στο εγκεκριμένο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης του

έτους 2017 του Δήμου ⁴⁵, αναφέρονται υπό τη μορφή πρόβλεψης ως εκροές της Νομικής Υπηρεσίας, η παροχή γνωμοδοτήσεων σε υπηρεσίες του Δήμου: 300/έτος, η εκπροσώπηση δήμου σε νομικές υποθέσεις ενώπιον όλων των δικαστηρίων και ενώπιον οιασδήποτε αρχής ή τρίτου για προάσπιση συμφερόντων του δήμου: 300/έτος, οι παραστάσεις σε συνεδριάσεις συλλογικών οργάνων κατόπιν πρόσκλησης: 20/έτος, η τήρηση αρχείου εγγράφων υπηρεσίας: 1500 έγγραφα/έτος, η επεξεργασία και οι γνωμοδοτήσεις πράξεων δημόσιας διοίκησης που αφορούν στο Δήμο: 10/καθημερινά. (ΑΔΣ 559/2016). Οι παραστάσεις (συζητήσεις και αναβολές) ενώπιον των δικαστικών αρχών αποτελούν τμήμα της ενασχόλησης των νομικών συμβούλων-δικηγόρων με έμμισθη εντολή. Στους παρακάτω πίνακες και διαγράμματα, παρουσιάζεται η εκ μέρους τους δικαστική εκπροσώπηση του Δήμου Καλαμάτας κατά τα έτη 2014, 2015 και 2016.

Πίνακας 3.5

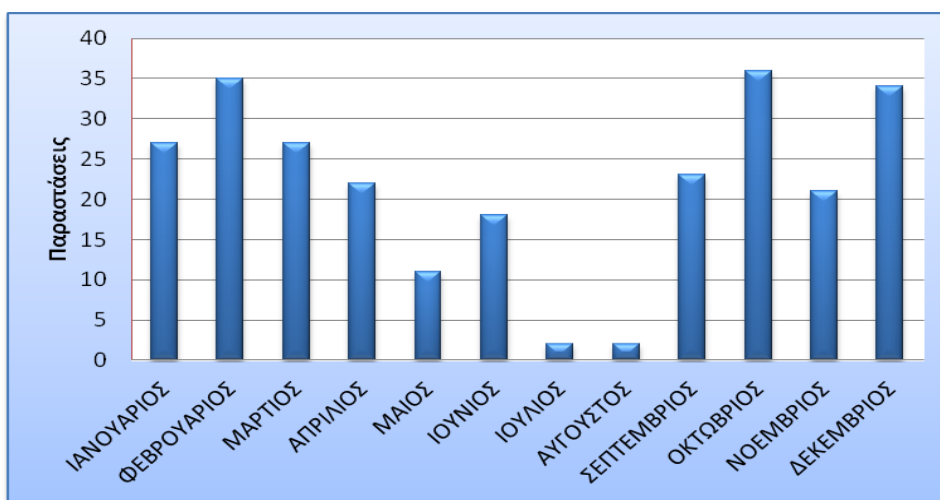
Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2014

ΜΗΝΑΣ	ΠΛΗΘΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	27
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	35
ΜΑΡΤΙΟΣ	27
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	22
ΜΑΙΟΣ	11
ΙΟΥΝΙΟΣ	18
ΙΟΥΛΙΟΣ	2
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	2
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	23
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	36
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	21
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	34
ΣΥΝΟΛΟ	258

⁴⁵ Απόφαση 559/2016 Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, ΑΔΑ 7ΨΞ3Ω33-0ΤΥ

Διάγραμμα 3.4

Παραστάσεις σε δικαστήρια το 2014 ανά μήνα

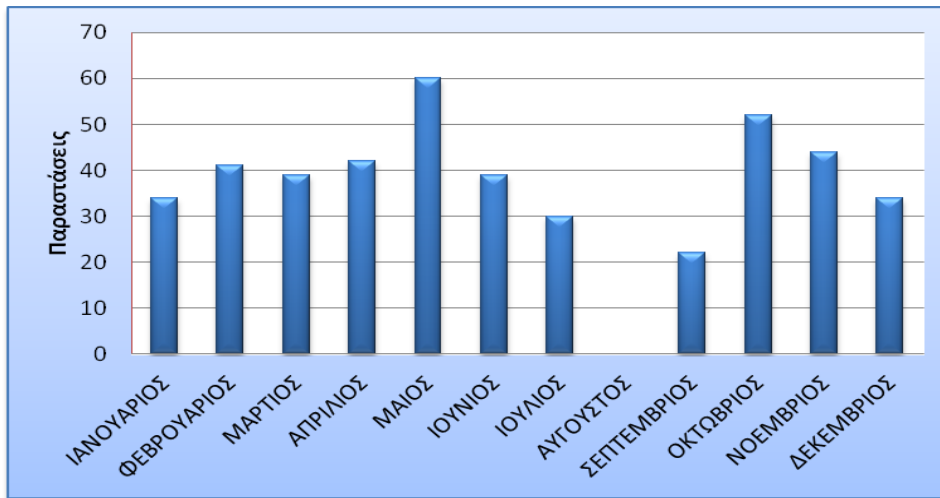
Πίνακας 3.6

Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2015

ΜΗΝΑΣ	ΠΛΗΘΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	34
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	41
ΜΑΡΤΙΟΣ	39
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	42
ΜΑΙΟΣ	60
ΙΟΥΝΙΟΣ	39
ΙΟΥΛΙΟΣ	30
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	0
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	22
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	52
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	44
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	34
ΣΥΝΟΛΟ	437

Διάγραμμα 3.5

Παραστάσεις σε δικαστήρια το 2015 ανά μήνα

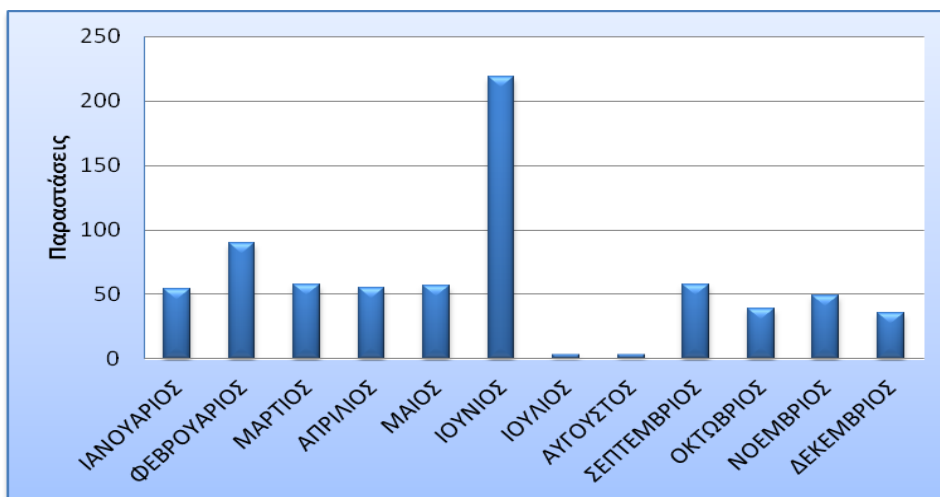
Πίνακας 3.7

Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2016

ΜΗΝΑΣ	ΠΛΗΘΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	54
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	90
ΜΑΡΤΙΟΣ	58
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	55
ΜΑΙΟΣ	57
ΙΟΥΝΙΟΣ	219
ΙΟΥΛΙΟΣ	1
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	1
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	58
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	39
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	49
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	36
ΣΥΝΟΛΟ	717

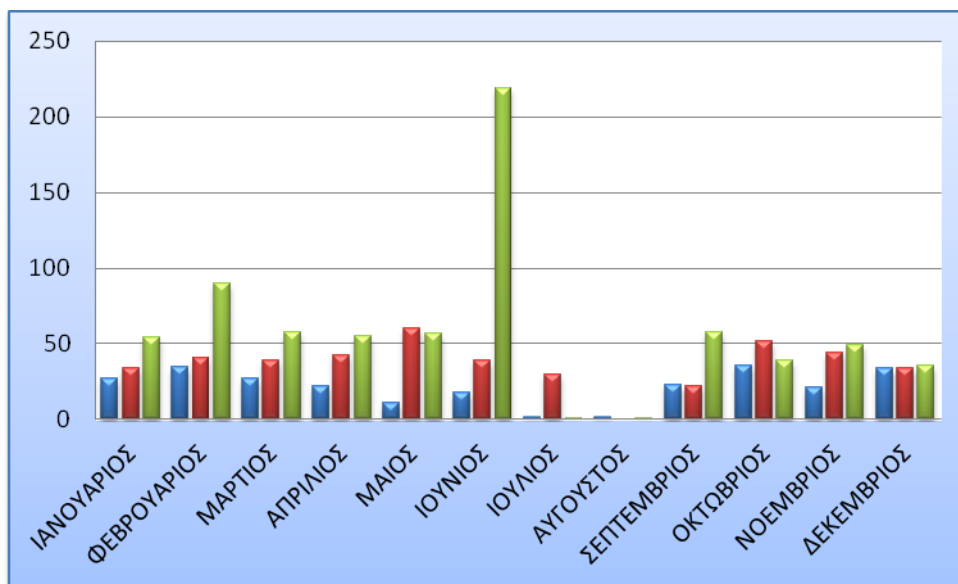
Διάγραμμα 3.6

Παραστάσεις σε δικαστήρια το έτος 2016 ανά μήνα

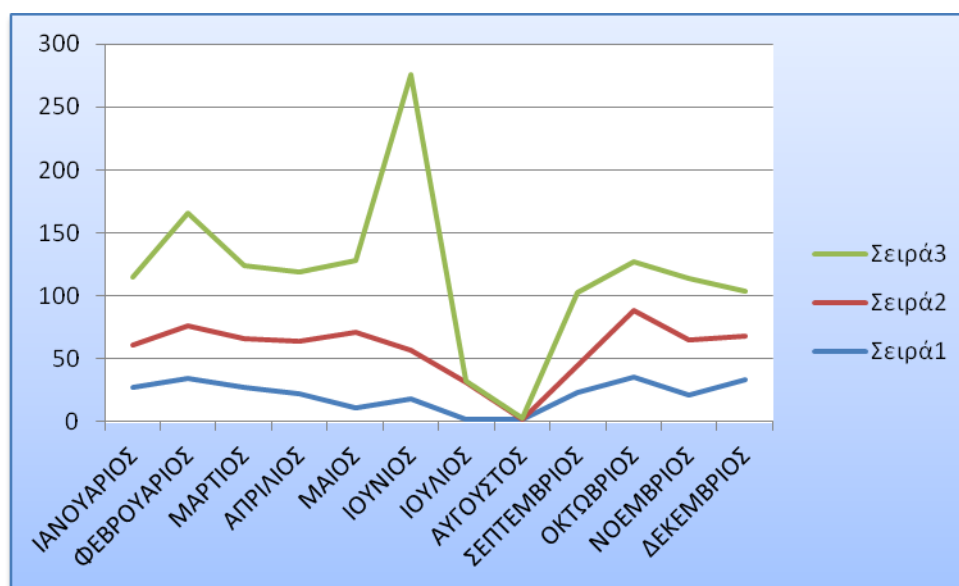
Διάγραμμα 3.7

Παραστάσεις σε δικαστήρια τα έτη 2014, 2015 και 2016 ανά μήνα

Διάγραμμα 3.8

Παραστάσεις σε δικαστήρια τα έτη 2014, 2015 και 2016

Σειρά 1: έτος 2014

Σειρά 2: έτος 2015

Σειρά 3: έτος 2016

ΔΕΙΚΤΕΣ

I) έτος 2014

Παραστάσεις σε πολιτικά/διοικητικά δικαστήρια/έτος: 219

Παραστάσεις σε ποινικά δικαστήρια (υπεράσπιση αιρετών/υπαλλήλων)/έτος: 39

II) έτος 2015

Παραστάσεις σε πολιτικά/διοικητικά δικαστήρια/έτος : 393

Παραστάσεις σε ποινικά δικαστήρια (υπεράσπιση αιρετών/υπαλλήλων)/έτος: 44

III) έτος 2016

Παραστάσεις σε πολιτικά/διοικητικά δικαστήρια/έτος: 664

Παραστάσεις σε ποινικά δικαστήρια (υπεράσπιση αιρετών/υπαλλήλων)/έτος: 48

3.4 Πτυχή κόστους λειτουργίας Νομικής Υπηρεσίας

3.4.1 Παράθεση δεδομένων

Αναφέρθηκε παραπάνω ότι η καταβαλλομένη αμοιβή στους με σχέση έμμισθης εντολής συνεργαζομένους (με το Δήμο) δικηγόρους είναι μηνιαία, επί τη βάσει παγίου μισθού. Συνακόλουθα, η ενώπιον Δικαστηρίων ή άλλων Αρχών εκπροσώπηση του Δήμου εκ μέρους τους, στα οποία, σύμφωνα με το νόμο, υπάρχει (επί ποινή απαραδέκτου, σήμερα) υποχρέωση έκδοσης γραμματίου προείσπραξης δικηγορικής αμοιβής από τον οικείο Δικηγορικό Σύλλογο, γίνεται από τους επί παγία αντιμισθία δικηγόρους, ατελώς για λογαριασμό των εντολέων τους, ούτως ώστε ανά υπόθεση να προκύπτει συγκεκριμένο οικονομικό όφελος για τους τελευταίους. Κατηγοριοποιώντας τις παραπάνω περιπτώσεις και λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η κοστολόγηση των υπηρεσιών των εξωτερικών δικηγόρων γίνεται επί τη βάσει των προαναφερθέντων τιμών αναφοράς-ελαχίστου κόστους, μπορούμε να καταλήξουμε, σχηματικά, στους ακόλουθους πίνακες ανά έτος, πλην αυτού του 2016, αφού λόγω της μακρόχρονης αποχής των δικηγόρων έχουν επηρεαστεί οι σχετικές τιμές (αριθμός παραστάσεων). Ούτω:

Πίνακας 3.8

Παραστάσεις ανά δικαστήριο έτους 2014/τιμή αναφοράς

	ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ	ΠΛΗΘΟΣ	ΤΙΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ σε €(+ΦΠΑ)
1	ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΕΙΟ	16	207
2	ΜΟΝ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	62	270
3	ΠΟΛΥΜ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	4	480
4	ΕΦΕΤΕΙΟ	23	580
5	ΜΟΝ. ΠΛΗΜ/ΚΕΙΟ	22	144
6	ΤΡΙΜ. ΠΛΗΜ/ΚΕΙΟ	17	264
7	ΜΟΝ. ΔΙΟΙΚ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	50	184
8	ΤΡΙΜ. ΔΙΟΙΚ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	18	355
9	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΦΕΤΕΙΟ	24	420
10	ΣΤΕ	20	1208

11	ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ	2	409
12	ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ	1	1222
	ΣΥΝΟΛΟ	258	

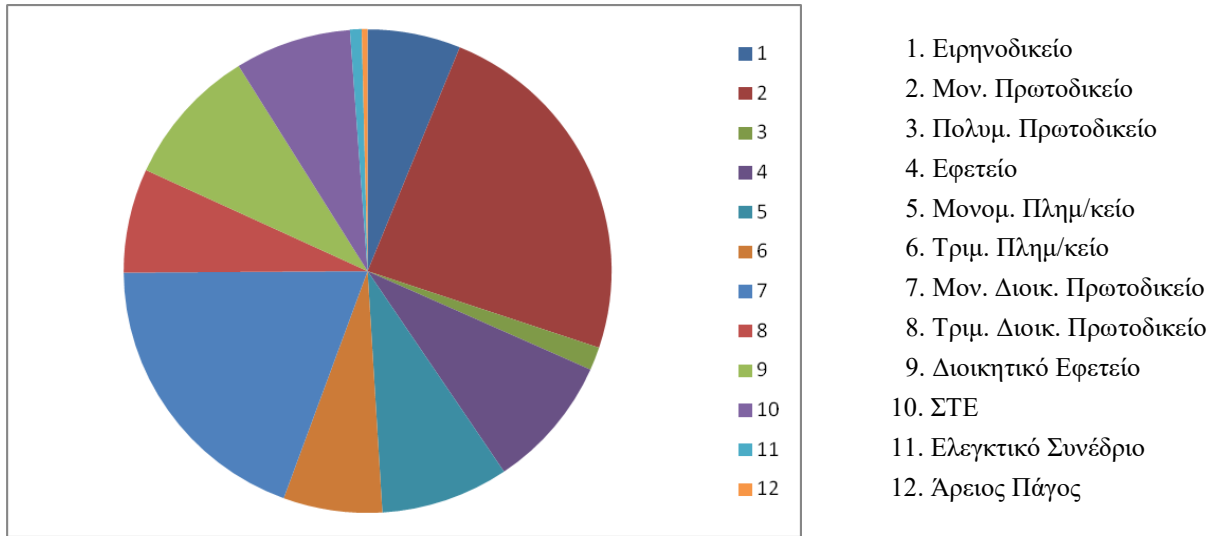
Πίνακας 3.9

Παραστάσεις ανά δικαστήριο έτους 2015/τιμή αναφοράς

	ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ	ΠΛΗΘΟΣ	ΤΙΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ σε €(+ΦΠΑ)
1	ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΕΙΟ	15	207
2	ΜΟΝ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	56	270
3	ΠΟΛΥΜ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	2	480
4	ΕΦΕΤΕΙΟ	17	580
5	ΜΟΝ. ΠΛΗΜ/ΚΕΙΟ	35	144
6	ΤΡΙΜ. ΠΛΗΜ/ΚΕΙΟ	9	264
7	ΜΟΝ. ΔΙΟΙΚ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	168	184
8	ΤΡΙΜ. ΔΙΟΙΚ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ	62	355
9	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΦΕΤΕΙΟ	48	420
10	ΣΤΕ	24	1208
11	ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ	0	409
12	ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ	1	1222
	ΣΥΝΟΛΟ	437	

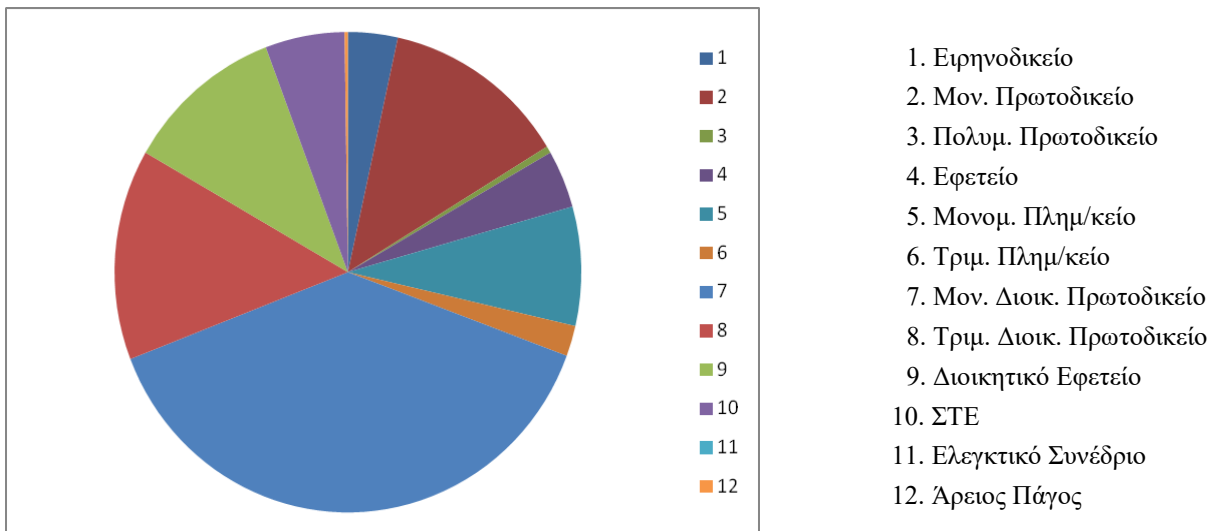
Διάγραμμα 3.9

Παραστάσεις ανά δικαστήριο έτους 2014

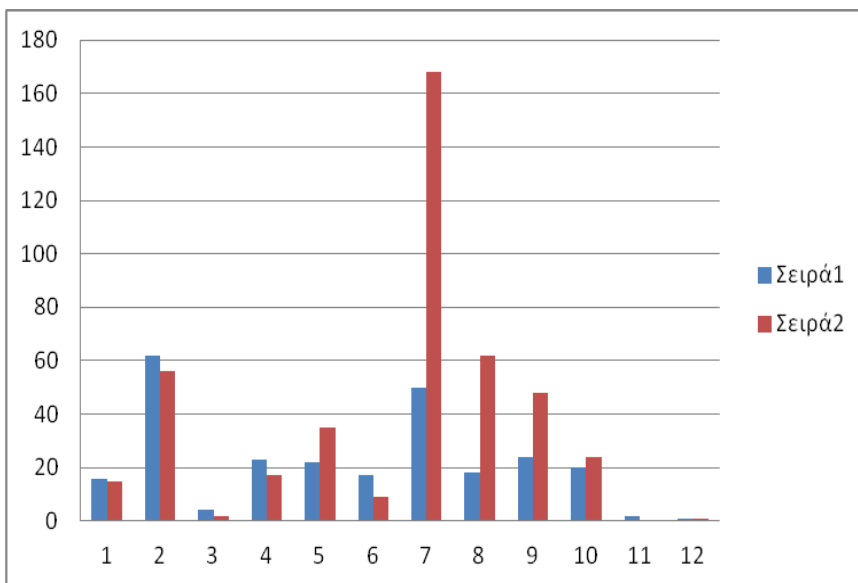
Διάγραμμα 3.10

Παραστάσεις ανά δικαστήριο έτους 2015

Διάγραμμα 3.11

Παραστάσεις ανά δικαστήριο ετών 2014-2015

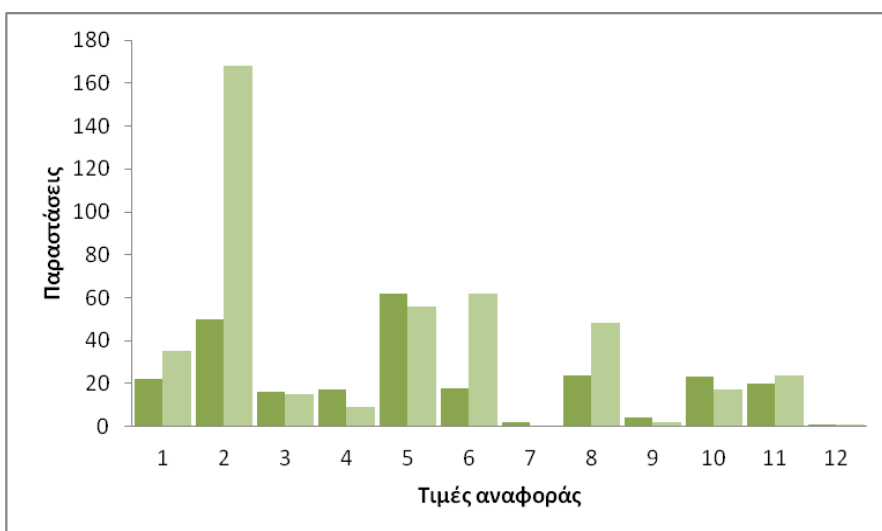
Σειρά 1 : 2014

Σειρά 2 : 2015

1. Ειρηνοδικείο
2. Μον. Πρωτοδικείο
3. Πολυμ. Πρωτοδικείο
4. Εφετείο
5. Μονομ. Πλημ/κείο
6. Τριμ. Πλημ/κείο
7. Μον. Διοικ. Πρωτοδικείο
8. Τριμ. Διοικ. Πρωτοδικείο
9. Διοικητικό Εφετείο
10. ΣΤΕ
11. Ελεγκτικό Συνέδριο
12. Άρειος Πάγος

Διάγραμμα 3.12

Παραστάσεις ανά τιμή αναφοράς ετών 2014 και 2015

1. 144 €
2. 184 €
3. 207 €
4. 264 €
5. 270 €
6. 355 €
7. 409 €
8. 420 €
9. 480 €
10. 580 €
11. 1208 €
12. 1222 €

ΜΕΤΡΑ

Έτος 2014

Q1	184	Μέσος (Mean)	362,97
Q2	270	Διάμεσος (Median)	270
Q3	420	Κορυφή (Mode)	270

Τυπική απόκλιση	273,86085
Διακύμανση	74999,766
Εύρος	1078

Έτος 2015

Q1	184	Μέσος (Mean)	319,81
Q2	264	Διάμεσος (Median)	264
Q3	355	Κορυφή (Mode)	184

Τυπική απόκλιση	244,4158
Διακύμανση	59739,09
Εύρος	1078

3.4.2 Αξιολόγηση

1) Από την παράθεση των παραπάνω δεδομένων, συνάγεται με ασφάλεια και σαφήνεια ότι η Νομική Υπηρεσία του Δήμου Καλαμάτας, κατά το σκέλος της δικαστηριακής της ενασχόλησης, χειρίζεται ένα μεγάλο αριθμό υποθέσεων, διαφορετικής βαρύτητας, σε όλο το δικαστηριακό φάσμα. Ο αριθμός των υποθέσεων το έτος 2015 παρουσίασε άνοδο, οφειλομένη σε μία έκρηξη υποθέσεων διοικητικού ενδιαφέροντος (Μονομελές και Τριμελές Διοικητικό Πρωτοδικείο και Διοικητικό Εφετείο). Στις άλλες διαδικασίες, παρατηρείται το έτος 2015 μια παρόμοια εικόνα με το έτος 2014 (άλλοτε ανοδικής τάσης, άλλοτε καθοδικής). Η ροή των δικαστικών παραστάσεων ακολουθεί τη ροή του δικαστικού έτους, δοθέντος ότι το καλοκαίρι σχεδόν μηδενίζεται λόγω των δικαστικών αργιών, ενώ κατά τις περιόδους Χριστουγέννων και Πάσχα ελαττώνεται. Σοβα-

ρότητα αντικειμένου παρατηρείται στο Μονομελές Πρωτοδικείο και στα Διοικητικά Δικαστήρια, ήτοι σε κατηγορίες με ελάχιστη αμοιβή από 184 έως 420 ευρώ εξωτερικού συνεργάτη, ενώ δεν είναι αμελητέες οι παραστάσεις υπεράσπισης των αιρετών/υπαλλήλων με αντίστοιχο μέσο κόστος 250 ευρώ. Η μεταφορά των άνω διαπιστώσεων προς αξιολόγηση του τρέχοντος κόστους μισθοδοσίας των έμμισθων δικηγόρων είτε με υπολογισμό λόγου μισθοδοσία/αριθμού παραστάσεων, είτε αυτού μισθοδοσίας/μέσου όρου τιμής αναφοράς, οδηγεί και στα δυο μελετώμενα έτη στο αποτέλεσμα ότι το συνολικό κόστος μισθοδοσίας της νομικής υπηρεσίας υπολείπεται του ποσού που θα κατέβαλε ο Δήμος Καλαμάτας, εάν προχωρούσε σε ανάθεση των υποθέσεων σε εξωτερικούς συνεργάτες, ακόμη και εάν όριζε ως αμοιβή το ελάχιστο κόστος-ποσό αναφοράς (και χωρίς καμμία άλλη προσαύξηση, λχ για ώρες μελέτης της υποθέσεως, κάτι εξαιρετικά σύνηθες και αναμενόμενο). Παρατηρείται, προσέτι, ότι παρά τη συνολική προσπάθεια για μείωση των δικαστηρίων μέσω εξώδικων διαδικασιών, δεν υπάρχει τελικά μείωση του όγκου των υποθέσεων, καθώς παράγεται συνεχώς δικαστηριακή ύλη, η οποία δεν μπορεί να διευθετηθεί με άλλο τρόπο, παρά μόνο δικαστικά, λχ. στις υποθέσεις υπερχρεωμένων νοικοκυριών, περιελήφθησαν και οι οφειλές προς ΟΤΑ, υποθέσεις κτηματολογικού ενδιαφέροντος κ.ά. Συνεπώς, δεν είναι ασφαλές να εικάσουμε ότι τα αμέσως επόμενα έτη θα υπάρξει μείωση του αριθμού των νομικών υποθέσεων, που αφορούν στο Δήμο. Εξάλλου, τούτο αποτυπώνεται και στο εγκεκριμένο ΕΠΔ έτους 2017 του Δήμου Καλαμάτας (βλ. ανωτέρω υπό 3.3).

2) Όσα ελέχθησαν ανωτέρω, αφορούν στην έρευνα μόνο κατά το σκέλος των παραστάσεων των εμμίσθων δικηγόρων ενώπιον Δικαστηρίου. Δεν ερευνάται το υπόλοιπο της ενασχόλησής τους, λχ σύνταξη δικογράφων, σύνταξη απολογητικών υπομνημάτων, σύνταξη και διεκπεραίωση προσφυγών στα πλαίσια της διοίκησης και κλιμακίων Ελ. Συνεδρίου, παροχή γνωμοδοτήσεων επί ερωτημάτων υπηρεσιών, συνεργασία με υπηρεσίες και αιρετούς.

3) Σύμφωνα με τον ψηφισθέντα από το Δημοτικό Συμβούλιο Καλαμάτας προϋπολογισμό του 2017 ⁴⁶, η πρόβλεψη των δαπανών του Δήμου Καλαμάτας για αμοιβές και έξοδα προσωπικού ανέρχεται στο ποσό των 11.179.380,00 ευρώ (Κωδικός 60), επί συνόλου εξόδων ποσού 56.406.930,93 ευρώ. Από το άνω Κωδικό 60 (αμοιβές και έξοδα προσωπικού), οι τακτικές αποδοχές δικηγόρων & νομικών συμβούλων ανέρχονται

⁴⁶ Απόφαση 522/2016 Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, ΑΔΑ ΩΝΡΠΩΕΕ-ΨΗΣ

σε ευρώ 48.300,00 και οι εργοδοτικές εισφορές υπέρ Κλάδου Επικουρικής Ασφάλισης Δικηγόρων (ΚΕΑΔ) και υπέρ Ταμείου Νομικών ευρώ 2.600 και ευρώ 6.300,00 αντίστοιχα. Εκ της άνω παράθεσης προκύπτει ότι η εν γένει μισθολογική δαπάνη που αφορά στους εμμίσθους δικηγόρους αντιπροσωπεύει το 0,51% επί της δαπάνης των αμοιβών και εξόδων προσωπικού, και το 0,10% επί του συνόλου δαπανών του έτους 2017⁴⁷. Λεκτέον, προσέτι, ότι Δήμοι, μικρότεροι σε πληθυσμό (και αντίστοιχα οργανωτική δομή και προσωπικό) από το Δήμο Καλαμάτας της Περιφερειακής ενότητας Μεσσηνίας, έχουν συστήσει και στελεχώσει θέσεις εμμίσθων δικηγόρων. Ο Δήμος Πύλου-Νέστορος, που συστάθηκε με το Πρόγραμμα Καλλικράτης από τη συνένωση των προϋπαρχόντων Καποδιστριακών Δήμων Κορώνης, Μεθώνης, Παπαφλέσσα, Πύλου, Νέστορος και Χιλιοχωρίων, με έκταση 554,3 τ.χλμ και πληθυσμό 23.780 κατοίκων, έχει στελεχώσει Νομική Υπηρεσία με δυο εμμίσθους δικηγόρους (προϋπολογισμός 2017, σύνολο δαπανών: 23.342.085,91 ευρώ⁴⁸)⁴⁹. Επίσης, ο Δήμος Μεσσήνης, με έκταση 563,7 τετρ. χλμ και πληθυσμό 23.482 κατοίκων, ομοίως απασχολεί δύο δικηγόρους με έμμισθη εντολή, αμειβομένους επί παγία αντιμισθία (προϋπολογισμός 2017, σύνολο δαπανών: 20.440.223,11 ευρώ⁵⁰)⁵¹.

4) Κατόπιν αυτών, με αυξημένη βεβαιότητα, δύναται να συναγάγουμε το συμπέρασμα ότι είναι προς το οικονομικό συμφέρον του Δήμου Καλαμάτας να διατηρεί τη δομή της Νομικής Υπηρεσίας, όπως είναι στελεχωμένη σήμερα.

3.5 Αποτίμηση λειτουργίας Νομικής Υπηρεσίας

1) Το είδος της εργασιακής απασχόλησης του δικηγόρου της ΝΥ του Δήμου δεν εξαντλείται στη δικαστική ή εξώδικη αντιμετώπιση των πάσης φύσεως αντιδικιών του τελευταίου με οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Περιλαμβάνει, εύλογα, και την παροχή κάθε αναγκαίου νομικής συνδρομής, εν γένει, προς τα διοικητικά και αιρετά όργανα, ώστε ο Δήμος να λειτουργεί απολύτως σύννομα σε όλες τις εκφάνσεις τής (εσωτερικής και εξωτερικής) διοικητικής δράσης του, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται πρωτευόντως οι σχέσεις του με τους πολίτες-δημότες κλπ. Περιττόν να σημειωθεί,

⁴⁷ Απόφαση 522/2016 Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, ΑΔΑ 7ΨΕ3ΩΕΕ-0ΤΥ

⁴⁸ Απόφαση 6/2017 Δημοτικού Συμβουλίου Πύλου-Νέστορος, ΑΔΑ 7ΕΧΘΩΙΒ-45Ω

⁴⁹ Διαδικτυακός τόπος Δήμου Πύλου-Νέστορος

⁵⁰ Απόφαση 541/2016 Δημοτικού Συμβουλίου Μεσσήνης, ΑΔΑ 6ΤΗΥΩΚ4-ΛΦ9

⁵¹ Διαδικτυακός τόπος Δήμου Μεσσήνης

εξάλλου, ότι τα νομικά αντικείμενα ενδιαφέροντος έχουν υπερπολλαπλασιαστεί, καθόσον στις παρούσες διοικητικές δομές των Δήμων έχουν ενσωματωθεί πολλές και νέες αρμοδιότητες (νόμος 3852/2010 «Καλλικράτης»), ενώ η απαίτηση υιοθέτησης ευρωπαϊκών προτύπων λειτουργίας της (λχ. διενέργεια διεθνών διαγωνισμών, παρακολούθηση διαδικασιών ΕΣΠΑ), και η ανάγκη διαμόρφωσης νέας αναπτυξιακής στρατηγικής τους, διευρύνουν τα πεδία ενασχόλησης του δικηγόρου και ζητούν την ύπαρξη εξειδικευμένης γνώσης επί πολλών τομέων σε όλους σχεδόν τους κλάδους του δικαίου. Έτσι, ο ρόλος της ΝΥ του Δήμου προκύπτει σημαντικός και ιδιαίτερος όχι μόνο για την προστασία των «συμφερόντων» αυτού, αλλά και την εν γένει σύννομη λειτουργία του σε όλα τα επίπεδα του σχεδιασμού και υλοποίησης της δράσης του.

2) Με τα σημερινά δεδομένα οργανωτικής (δομικής) διάρθρωσης της Ν.Υ., η «αντιμετώπιση» και κατ' επέκταση το βάρος της θετικής έκβασης όλων των παραπάνω έχει μετακυληθεί στο τραγικά ολιγομελές προσωπικό της Ν.Υ., το οποίο έχει να υπερκεράσει ενδεικτικά:

α) τη δυσκολία, αυτή καθεαυτή, κάθε μιάς περίπτωσης ξεχωριστά

β) τη μη ύπαρξη (όχι απλώς μη διασύνδεση) τράπεζας νομικών πληροφοριών-δεδομένων, δηλαδή αρχείου των υποθέσεων που χειρίζονται οι νομικές υπηρεσίες-έμμισθοι δικηγόροι (όπου υπάρχουν) των Δήμων, σε πανελλαδική εμβέλεια, ώστε η ενοποίηση και ταξινόμηση των διαφόρων αντικειμένων που αντιμετωπίστηκαν (δικαστικά ή εξώδικα) να συνιστά ένα πρόσφορο μέσο νομολογιακής κατηγοριοποίησης αλλά και εξειδίκευσης, που θα παρέχει στο χρήστη άμεση δυνατότητα άντλησης πληροφορίας, αφενός μεν προς χρονική και ουσιαστική υποβοήθησή του, αφετέρου δε για τη δημιουργία ενός είδους «αυτό-διοικητικής νομολογίας» επί ομοίων ή συναφών υποθέσεων

γ) την, παρά την υποχρέωση, κάθε υπαλλήλου (-υπηρεσίας) για την παροχή στοιχείων αλλά και τη διατύπωση άποψης-θέσης για την υπόθεση που ενδιαφέρει και μάλιστα στον απαραίτητο (και οπωσδήποτε εύλογο) προς τούτο χρόνο, έλλειψη συνδρομής της, ώστε, τελικά η ως άνω χορήγηση «υλικού» στο δικηγόρο να εναπόκειται εν πολλοίς στην καλή προαίρεση του όποιου προκύπτει «φιλότιμου» υπαλλήλου, εν όψει βεβαίως και των τρεχουσών λοιπών αυτού εργασιακών υποχρεώσεων. Η, εν προκειμένω, εν είδει «νοοτροπίας» δυσκίνητη, γραφειοκρατική, αλλά και με αίσθηση ανευθυνότητας-αδιαφορίας, δημοτική υπαλληλία (ευτυχώς, ούτε, στο σύνολό της, ούτε σε όλα τα επίπεδα της δομικής διαστρωμάτωσής της), μετακυλύει την ευθύνη την ευθύνη χειρισμού και αποτελέσματος στο δικηγόρο, δοθέντος ότι ο καθείς παρίσταται έτσι ως α-

νεύθυνος, με μόνο υπεύθυνο τον δικηγόρο, ο οποίος έχει «χρεωθεί» τη συγκεκριμένη υπόθεση. Αποτέλεσμα της έλλειψης αυτής της συνεργατικής διάθεσης εκ μέρους των υπηρεσιών, είναι η αποδυνάμωση του ενδιαφέροντος για την έκβαση της υπόθεσης, η υπερφόρτωση του δικηγόρου και με αντικείμενα που δεν εμπίπτουν στις υποχρεώσεις του (π.χ. αλληπάλληλη αλληλογραφία υποβολής αιτημάτων παροχής στοιχείων, διαρκής παρακολούθηση προθεσμιών, επανυποβολή ιδίων αιτημάτων, μετάβαση στους χώρους των υπηρεσιών για αναζήτηση στοιχείων κλπ), η μεγιστοποίηση της εσωτερικής γραφειοκρατίας κλπ.

δ) τη μη ύπαρξη θεσμοθετημένου περιγράμματος αφενός μεν παροχής διοικητικής υποστήριξης, αφετέρου δε υπηρεσίας προετοιμασίας στη ΝΥ, προκειμένου αυτή να αφοσιώνεται αποκλειστικά στο δικαστηριακό-συμβουλευτικό της έργο και να μην αναλώνεται σε απασχόληση άσχετη με το κύριο αντικείμενό της

ε) τη μη παροχή στους δικηγόρους από το Δήμο επιμόρφωσης, ενόψει των ολοένα και πιο εξειδικευμένων ζητημάτων που αποτελούν πλέον αντικείμενα ενδιαφέροντός τους

στ) την ανυπαρξία βιβλιοθήκης και γενικά γνωστικών μέσων υποβοήθησης του έργου τους, αφού δεν παρέχεται από το Δήμο πρόσβαση σε νομικούς ιστότοπους πληροφοριών κλπ.

Όλα τα ανωτέρω, κατά το μάλλον ή ήττον έκαστο, δημιουργούν συνθήκες αναποτελεσματικής και μη αποδοτικής διαχείρισης του χρόνου των απασχολουμένων στη ΝΥ δικηγόρων. Τούτο, σε συνδυασμό με τον όγκο υποθέσεων, επιβάλλει, μεταξύ των άλλων, την σε μόνιμη βάση εργασιακή απασχόληση του δικηγόρου και «εκτός ωραρίου».

3.6 Κεντρικό ερώτημα-Αναφορές διττού σκοπού: αξιοποίηση νομικών στελεχών και βελτίωση παροχής υπηρεσιών Δήμου

1) Δεν αμφισβητείται ότι οι Περιφέρειες και οι Δήμοι αποτελούν τον καταλληλότερο φορέα για την εκπόνηση και υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων, καθώς γνωρίζουν καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον τις ανάγκες και τις δυνατότητες των περιοχών τους. Όμως στην πράξη, το γραφειοκρατικό θεσμικό πλαίσιο και, εν μέρει, η αδυναμία πρόσβασης σε χρηματοδοτήσεις, καθιστούν απαγορευτική ή δύσκολα επιτεύξιμη αυτή τη δυνατότητα. Για την ανωτέρω υλοποίηση, επιθυμητή κρίνεται η διαβαθμι-

δική συνεργασία τους, στο πλαίσιο της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης και μέσω νομοθέτησης μικτών συλλογικών οργάνων περιφερειακής ανάπτυξης. Έτσι, η μεταρρύθμιση της Δημόσιας Διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' και Β' βαθμού και γενικότερα του συστήματος διακυβέρνησης της χώρας, αποτελεί προϋπόθεση αλλά και καθοριστικό παράγοντα για τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς, επίσης, την αποτελεσματική και αποδοτική υλοποίηση του ΕΣΠΑ 2014-2020. Στο πλαίσιο αυτό, ήδη προβλέπεται η βελτίωση της θεσμικής επάρκειας και της αποτελεσματικότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Έμφαση δίνεται στην ενίσχυση της οργανωτικής, θεσμικής και επιχειρηματικής ικανότητας της κεντρικής κυβέρνησης και της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς επίσης και στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού του δημόσιου τομέα (ΕΠΜ, 2015:19). Στο πλαίσιο, επίσης, της αναδιοργάνωσης και διοικητικής μεταρρύθμισης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' και Β' Βαθμού, μεταξύ άλλων, προβλέπεται απλούστευση και προτυποποίηση των οριζόντιων διαδικασιών λειτουργίας των Δήμων και των Περιφερειών απλούστευση και προτυποποίηση των διαδικασιών λειτουργίας των κάθετων υπηρεσιών των Δήμων. Η Νομική Υπηρεσία του Δήμου έχει ιδιαίτερο και σημαντικό ρόλο να διαδραματίσει, προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, που αποβλέπουν στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και δημιουργικότητας του τελευταίου.

2) Ενόψει του γεγονότος αφενός μεν ότι η παροχή νομικών υπηρεσιών παρουσιάζει τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά της μέγιστης προσωπικής «εμπλοκής» του δικηγόρου, αφού συναρτάται άμεσα προς το προσωπικό «στίγμα» (ιδιαίτερη αντίληψη του αντικειμένου της «διαφοράς», μη τυποποιημένος τρόπος χειρισμού της κλπ), αφετέρου δε ότι η έκβαση μιας υπόθεσης καθορίζεται τόσο από την ίδια τη φύση και περιεχόμενό της, όσο και από το μέχρι τότε τρόπο διοικητικής της αντιμετώπισης, ώστε να παρουσιάζει αυτοτέλεια και αυτονομία σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη, ακόμη και ομοειδή, προκύπτει με σαφήνεια ότι δεν μπορεί να προδιατυπωθεί υπόδειγμα (μοντέλο) τυποποιημένης διαδικασίας αντιμετώπισης κάθε εισερχόμενης στη ΝΥ υπόθεσης-περίπτωσης εν είδει ακολουθητέων «βημάτων» χειρισμού, αφού είναι πολλές οι παράμετροι που θα καθορίσουν, κάθε φορά, τον τρόπο ενεργείας, ανάλογα με τη φύση της.

3) Η παραπάνω ιδιαιτερότητα ως προς το είδος και τη φύση των νομικών υπηρεσιών, παρά ταύτα, δεν εμποδίζει και αντίθετα επιβάλλει την οργάνωση λειτουργίας της

Νομικής Υπηρεσίας και μάλιστα στο μέγιστο δυνατό βαθμό, υπό τις κατωτέρω (ενδεικτικά) συνθήκες:

α) δημιουργίας τράπεζας νομικών πληροφοριών εξειδικευμένου περιεχομένου, μεταξύ των ΝΥ των ΟΤΑ

β) παροχής μέσω γνωστικής επιμόρφωσης και υποβοήθησης των δικηγόρων των ΟΤΑ, με πρωτοβουλία και δαπάνη των τελευταίων

γ) παροχής προσωπικού διοικητικής υποστήριξης αλλά και νομικής βοήθειας (προετοιμασίας)

δ) υποχρεωτικής συγκρότησης και λειτουργίας (με την τήρηση πρακτικών) ομάδων έργου, ανά δημοτική υπηρεσία με τη συμμετοχή του αναλαβόντος την υπόθεση, δικηγόρου της ΝΥ, για τον αποτελεσματικότερο (από πλευράς στοιχείων, ενημέρωσης κλπ) χειρισμό αυτής (με απόφαση της αιρετής διοίκησης, ώστε να αποφεύγονται φαινόμενα άρνησης ή ελλιπούς συνεργασίας εκ μέρους των υπηρεσιών),

ε) αξιολόγηση του αποτελέσματος της δικαστικής ή εξώδικης έκβασης κάθε περίπτωσης, για την συναγωγή των αναγκαίων συμπερασμάτων και την ανάληψη τυχόν απαιτούμενων διορθωτικών ενεργειών, σε επίπεδο δημοτικών υπηρεσιών κλπ, με στόχο

ι) τη μείωση της εσωτερικής γραφειοκρατίας

ιι) την εξωδικαστική διεκπεραίωση υποθέσεων, ώστε να αποφορτιστεί (κατά το μέρος που αφορά στο Δήμο) το έργο της Δικαιοσύνης

ιιι) την ποιοτική βελτίωση της παρεχομένης υπηρεσίας προς όφελος των δημοτών. Τούτων δοθέντων και λαμβανομένου υπόψη του όγκου των χειριζόμενων υποθέσεων και του χρόνου συνολικής δικαστικής διεκπεραίωσής τους, όπου αυτό απαιτείται, η αξιολόγηση της εφαρμογής των άνω προτεινόμενων λύσεων δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο μετά την πάροδο ικανού χρόνου, όταν θα έχει δημιουργηθεί το απαραίτητο σε ποσότητα αντίστοιχο υλικό μελέτης, προκειμένου τα εξαχθησόμενα συμπεράσματα να χαρακτηρίζονται από πληρότητα και ασφάλεια διαγνωστικής εκτίμησης. Σε κάθε περίπτωση, εύλογο μπορεί να θεωρηθεί ένα τέτοιο χρονικό διάστημα δύο ετών, μετά την πάροδο του οποίου θα διαφανούν οι πρώτες ενδείξεις λειτουργικής απόδοσης και αποτελεσματικότητας των παραπάνω προταθέντων διορθωτικών μέτρων, εν είδει αναξιολόγησης της λειτουργίας της Νομικής Υπηρεσίας, όσο και των κατ' ιδία δημοτικών υπηρεσιών, μιας εκάστης αυτοτελώς, αλλά και εν συσχετισμώ μεταξύ τους. Ενδεικτικά μέτρα της εν λόγω αξιολόγησης μπορεί να αποτελέσουν ο αριθμός των δικαστικών υ-

ποθέσεων που απασχολούν το Δήμο, ο χρόνος απόκρισης σε αιτήματα δημοτών, ο αριθμός των υποθέσεων που διεκπεραιώνονται συμβιβαστικά σε σχέση με αυτές που οδηγούνται σε αντιδικία κλπ.

3.7 Ανακεφαλαιωτικό συμπέρασμα

Όπως σε κάθε συλλογικό σχήμα, έτσι και στην οργανωτική μονάδα ενός Δήμου, η αποτελεσματικότητά του κρίνεται, μεταξύ άλλων, και από το βαθμό «ομογενοποίησης» των διαφόρων «μερών» του, με άλλα λόγια από το βαθμό στον οποίον έχει καταστεί δυνατόν να επιτευχθεί μία ικανοποιητικά αποδοτική συνεργασία των διαφόρων υπηρεσιακών στελεχών του, σε συνδυασμό με την εκδηλούμενη κατευθυντήρια εποπτεία των αιρετών οργάνων του. Η σχέση, όμως, αυτή δεν είναι ούτε τόσο αυτονόητη, ούτε, επίσης, και δεδομένη, καθώς είναι συνάρτηση προσωπικών ικανοτήτων, διάθεσης προσφοράς, κανονιστικού πλαισίου λειτουργίας, νοοτροπίας εργασιακής απασχόλησης κλπ. Υπ' αυτή την έννοια καθίσταται προφανές ότι και η αποτελεσματικότητα της Νομικής Υπηρεσίας δεν μπορεί παρά σε ένα μέρος τουλάχιστον να εξαρτάται από την «διασύνδεσή» της με τα άλλα υπηρεσιακά τμήματα του Δήμου, αφού η ανάγκη συνεργασίας μεταξύ τους προκύπτει αμφίδρομη στην κατεύθυνση αλληλοτροφοδοσίας τους με πληροφοριακά δεδομένα και ενημέρωση για την τηρητέα νομιμότητα. Από την ανάλυση που προηγήθηκε, διαπιστώθηκε κατά τρόπο απολύτως αποδείξιμο ότι η αναγκαιότητα διατήρησης Νομικής Υπηρεσίας στο πλαίσιο δομής του Δήμου, επικουρείται από την επίτευξη οικονομικού οφέλους για τον τελευταίο, δοθέντος ότι η ανά υπόθεση πρόσληψη εξωτερικού δικηγόρου, αποτιμάται σε υπερπολλαπλάσιο κόστος απ' ότι το σύνολο των μηνιαίων αποδοχών των δικηγόρων της Νομικής Υπηρεσίας. Το κυριότερο, όμως, είναι ότι, υπό το σχήμα αυτό, επιτυγχάνεται ή, τουλάχιστον, επιδιώκεται αποτελεσματικότερα, η ευκαταία «ομογενοποίηση» της λειτουργίας, μέσα από τη σταθερή συνεργασία όλων ανεξαιρέτως των στελεχών του Δήμου, ώστε μένει η εκδήλωση πρωτοβουλίας εκ μέρους καθενός απ' αυτούς για να επικαθορίσει το είδος και το βαθμός αποτελέσματος, που επιδιώκεται.

Εκτός, όμως, από τα παραπάνω, η πρόβλεψη και η ένταξη Νομικής Υπηρεσίας στο οργανόγραμμα του Δήμου επιφέρει για τον τελευταίο και αυτοτελή προστιθέμενη ωφέλεια από την απασχόληση δικηγόρων, υπό το καθεστώς μόνιμης συνεργασίας, αφού η εξοικείωση των τελευταίων με τις λειτουργικές δομές του ΟΤΑ, η απόκτηση απ' αυ-

τούς γνώσης των υπηρεσιακών δυνατοτήτων κάθε μονάδας ή και υπαλλήλου χωριστά, η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι η μονιμότητα συνεργασίας με το Δήμο, δεν μπορεί παρά, αυτονόητα, να συνδέεται με το είδος των δικαστικών ή εξωδίκων αποτελεσμάτων που επιτυγχάνονται, επ' ωφελεία και προς το συμφέρον αυτού, ως εντολέα των δικηγόρων, αποτελούν αίτια αποτελεσματικότερου χειρισμού των υποθέσεων, αλλά και κίνητρα βελτιστοποίησης αυτής της ίδιας της απόδοσής τους. Και αντίστροφα, ο ίδιος ο δικηγόρος προσλαμβάνει επιπρόσθετο μέγεθος και βαρύτητα αξίας, θεωρούμενος ως εξειδικευμένος νομικός επιστήμονας επί θεμάτων αρμοδιότητας Δήμων, στην ολότητά τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

- Βλαστός, (1990), *Σύμβαση εξαρτημένης εργασίας*, τόμοι I, II 1990, εκδόσεις Βαθρακοκοίλης Β, *ΕΡΝΟΜΑΚ, Ερμηνεία Νομολογία Αστικού Κώδικα*
- Βαθρακοκοίλης Β, *Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, Ερμηνευτική Νομολογιακή Ανάλυση*
- Γέσιου-Φαλτσή Π., (1998), *Αναγκαστική Εκτέλεση*, Γενικό Μέρος, εκδόσεις Σάκκουλα
- Γεωργιάδης Α./Σταθόπουλος Μ., *Αστικός Κώδιξ, Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Εκδ. Σάκκουλα
- Γκέκας Ράλλης (2016), *Τα οικονομικά της Αυτοδιοίκησης, πανεπιστημιακές παραδόσεις*
- Δαλτόγλου Π. (1981), *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα
- Καραναστάσης Μ (1998) *Δημοτικός και κοινοτικός κώδικας σχέδιο «Ι. Καποδίστριας»*
- Καραναστάσης Μ (2004) *Δημοτικός και κοινοτικός κώδικας*
- Κεραμέας Κ., (1978), *Αστικόν δικονομικόν δίκαιον*, εκδόσεις Σάκκουλα
- Κεραμέας Κ., (1986), *Αστικό δικονομικό δίκαιο, γενικό μέρος*, εκδόσεις Σάκκουλα
- Κόρσου Δ. (1984) *Εισηγήσεις Διοικ. Δικαίου*, τόμοι Α' και Β'
- Κουκιάδης, (1985) *Εργατικό δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα
- Ντάσιος, *Εργατικό δικονομικό δίκαιο*, Τόμος Α/Ι (1991), Τόμος Α/ΙΙ (1992), Τόμος Β/Ι (1996), εκδόσεις
- Μπέης, Καλαβρός, Σταματόπουλος, (1999), *Δικονομία των ιδιωτικών διαφορών*, γενικό μέρος, εκδόσεις ΕΥΝΟΜΙΑ
- Μπέης Κ, (1968) *Η ανίσχυρος διαδικαστική πράξις*
- Σπηλιωτόπουλος Ι.Ε., (1991), *Εγχειρίδιο διοικ. Δικον. Ι, ΙΙ*, εκδόσεις Σάκκουλα
- Σπηλιωτόπουλος-Χρυσανθάκης, (2007), *Βασικοί Θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου*
- Σταθόπουλος Μ, (2004), *Γενικό ενοχικό δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα
- Σύνταγμα - Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Επιστημονική Διεύθυνση: Φ. Σπυρόπουλος, Ξ. Κο-
ντιάδης, Χ. Ανθόπουλος, Γ. Γεραπετρίτης, εκδόσεις Σάκκουλα
- Τάχος Α, (1985), *Ελληνικό διοικητικό δίκαιο*. εκδόσεις Σάκκουλα
- Χλέπας Ν.Χ., (1999) *Η Τοπική Διοίκηση στην Ελλάδα*, εκδόσεις Σάκκουλας
- Amir Aczel-Jayavel Sounderprandian, *Στατιστική σκέψη στον κόσμο των επιχειρήσεων*,
Επιμέλεια-Πρόλογος Ελληνικής Έκδοσης Μιχάλης Σφακιανάκης (2013), Εκδό-
σεις Πασχαλίδης

Νομοθεσία

Σύνταγμα της Ελλάδας

Αστικός Κώδικας

Κώδικας Δικηγόρων (ν.δ. 3026/1954)

Κώδικας Δικηγόρων (ν. 4194/2013, όπως τροποποιήθηκε ακολούθως)

ν. 1868/1989

ν. 2145/1993

ν. 2859/2000 «Κύρωση κώδικος φόρου προστιθεμένης αξίας»

ν. 2873/2000

ν. 3584/2007

ν. 3842/2010

ν. 3852/2010

ν. 3971/2011

ν. 3979/ 2011

ν. 4194/2013

Εγκύκλιοι

ΥΠΕΣ εγκ. 16/2007

ΥΠ. Δ.Μ.&ΗΔ. ΔΙΠΙΔΔ/Β.10 Ε.Ε./103/ οικ.6852/ 16.03.2012

ΥΠ. Δ.Μ.&Η.Δ. εγκ. ΔΙΠΠ/Φ.ΕΠ.2/47/26328/22.01.2013

ΥΠΕΣ εγκ. 35379/2013/17-3-2014, Γεν. Δ/νση Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ΑΔΑ ΒΙΞΡΝ-ΒΧΑ

ΥΠΟΙΚ. εγκ. 2/31029/ΔΕΠ/ 06.05.2016, Ερωτήσεις - Απαντήσεις σχετικά με το ενιαίο μισθολόγιο ν. 4354/2015

Γνωμοδοτήσεις

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 594/2001

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 530/2006

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 322/2008

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 395/2010

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 242/2011

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 347/2012

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 349/2012

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 389/2012

Γνωμοδότηση ΝΣΚ 77/2017

Νομολογία

Απόφαση Ολ. ΑΠ 1/1994

Απόφαση Ολ .ΑΠ 10/1995

Απόφαση Ολ ΑΠ 25/2002

Απόφαση Ολ ΑΠ 21/2004

ΕφΑθ 1715/2004, ΕφΘ 1535/2006

Απόφαση ΑΠ 70/2003

Απόφαση ΑΠ 149/2006

Απόφαση ΑΠ 476/2007

Απόφαση ΣτΕ 1568/2010

Απόφαση ΣτΕ 909/2011

Πράξη 157/2016 ΕλΣυν Κλιμ. Τμ.1

Πράξη 29/2016 ΕλΣυν Τμήμα Ι (σε συμβούλιο)

Απόφαση ΕφΑθ 1715/2004

Απόφαση ΕφΘ 1535/2006

Απόφαση ΜΠρΑθ 3201/1980

Απόφαση ΕιρΑθ 664/2017

Αποφάσεις Δημοτικών Συμβουλίων

590/2011 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, έγκριση ΟΕΥ, ΑΔΑ ΒΟΖΖΩ-ΕΕ-ΡΞΑ [έγκριση: υπ' αρ. 11070/2011 απόφαση Γενικού Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας και Ιονίου, ΦΕΚ 285/Β/13.02.2012)]

533/2015 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαμάτας ετών 2015-2019, Α΄ Φάση (Στρατηγικός Σχεδιασμός), ΑΔΑ 6Λ6ΘΩΕΕ-ΟΤΒ

559/2016 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης έτους 2017, ΑΔΑ 7ΨΞ3ΩΕΕ-0ΤΥ

- 522/2016 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, ψήφιση Προϋπολογισμού οικον. έτους 2017, ΑΔΑ ΩΝΡΠΩΕΕ-ΨΗΣ
- 61/2017 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας, έγκριση ΟΕΥ, ΑΔΑ Ψ6ΧΩΕΕ-138 (ΦΕΚ 1297/τ. Β/13-4-2017)
- 541/2016 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Μεσσήνης, ψήφιση Προϋπολογισμού οικον. έτους 2017, ΑΔΑ 6ΤΗΥΩΚ4-ΛΦ9
- 6/2017 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Πύλου-Νέστορος, ψήφιση Προϋπολογισμού οικον. έτους 2017, ΑΔΑ 7ΕΧΘΩΙΒ-45Ω

Διαδικτυακοί τόποι/ιστοσελίδες

- Ο ρόλος του Δικηγόρου ως συλλειτουργού στην απονομή της Δικαιοσύνης, Διαθέσιμο στη δ/νση <https://portal.olomeleia.gr/el/content/10685>, 8-1-2017]
- Τριετής Στρατηγική Μεταρρυθμίσεων στη Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση, 2016-2018, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.kedke.gr/wp-content/uploads/2016/10/ITA-trietis-stratigiki-TELIKO-axnogramma.pdf>, 15-1-2017
- Συνέντευξη τύπου Προέδρου ΚΕΔΕ Γ. Πατούλη 12-10-2016, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.kedke.gr/?p=15576>, 10-1-2017
- Πρόταση Αναθεώρησης του Θεσμικού Πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/TelPorEptrAnatheorisis-030317.pdf>, 28-2-2017
- Έκτη έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή, Διαθέσιμο στη δ/νση http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_el.pdf, 10-1-2017
- Επιδόσεις και πολιτικές των κρατών μελών για την ανταγωνιστικότητα, Επιτελικό Έγγραφο Εργασίας SEC/2010/1272 τελικό, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/industrial-policy/files/member_states_competitiveness_performance_and_policies_en.pdf
- Παραρτήματα στην ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Ένα νέο πλαίσιο της ΕΕ για την ενίσχυση του κράτους δικαίου, Στρασβούργο 11-3-2014, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/files/download/082dbcc54517568b014517a5c27601a7.do.>, 26-2-2017

Dans un cabinet d'avocats, le management est collectif, il faut construire le consensus avec méthode, propos de Antoine Gosset-Grainville, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.magazine-decideurs.com/news/dans-un-cabinet-d-avocats-lemanagement-est-collectif-il-faut-construire-le-consensus-avec-methode>, 27-2-2017.

In-house legal teams balance profit against morality, Financial Times, διαθέσιμο στη δ/νση <https://www.ft.com/content/c264c0d2-234e-11e6-9d4d-c11776a5124d>, 21-2-2017

Report on the future of legal services in the United States, Διαθέσιμο στη δ/νση http://www.americanbar.org/content/dam/aba/images/abanews/2016FLSReport_FNL_WEB.pdf, 21-2-2017

Global Study "Future Trends for Legal Services", Διαθέσιμο στη δ/νση <https://www2.deloitte.com/be/en/pages/legal/articles/deloitte-future-trends-for-legal-services.html>, 21-2-2017

Growing influence of GCs revealed by Law Society report, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.lawsociety.org.uk/news/press-releases/growing-influence-of-gcs-revealed-by-law-society-report>, 15-1-2017

Establishing the In-House Law Department: A Guide for an Organization's First General Counsel, ACC Association of Corporate Counsel, Διαθέσιμο στη δ/νση http://www.acc.com/_cs_upload/vl/membersonly/InfoPAK/1313060_1.pdf, 20-1-2017

A guide for general counsel - Structuring your legal team, DLA Piper, Διαθέσιμο στη δ/νση https://www.dlapiper.com/~/_media/Files/Insights/Publications/2015/01/WIN_Structuring_Your_Legal_Team.pdf, 10-1-2017

Making a case for centralising the in-house legal function, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.inhousecommunity.com/article/making-a-case-for-centralising-the-in-house-legal-function>, 10-1-2017

Απόφαση 664/2017 Ειρηνοδικείου Αθηνών, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.ethemis.gr/irath-6642017-apofasi-antipiisis-dikigorikou-litourgimatos>, 27-2-2017

Ιστοσελίδα Νομικού Συμβουλίου του Κράτους

Ιστοσελίδα Δήμου Καλαμάτας

Ιστοσελίδα Δήμου Μεσσήνης

Ιστοσελίδα Δήμου Πύλου-Νέστορος

Αρχείο Νομικής Υπηρεσίας Δήμου Καλαμάτας ετών 2014, 2015, 2016